

საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტი

სოციალურ მეცნიერებათა სადოქტორო პროგრამა

მიმართულება: საჯარო მმართველობა

ალექსანდრე სვანიშვილი

**ტერიტორიული საზოგადოებრივი თვითმმართველობის მნიშვნელობა და
როლი ადგილობრივი თვითმმართველობის სისტემაში**

სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორის

აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარდგენილი ნაშრომის

ავტორეფერატი

თბილისი,

2016 წელი

The Georgian Institute of Public Affairs

Doctoral Program in Social Sciences

Direction: Public Administration

Alexander Svanishvili

**The Importance and Role of Community
within the Local Self-Government System**

Synopsis

of the work

submitted for obtaining an academic degree of the Doctor of Social Sciences

Tbilisi

2016

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის სოციალურ მეცნიერებათა სადოქტორო პროგრამის, საჯარო მმართველობის მიმართულებაზე:

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:

ირაკლი კობახიძე, მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

რეცენზენტები:

ნანი მაჭარაშვილი, მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ვალერიან რამიშვილი, მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

სადისერტაციო საბჭოს წევრები:

ნინო ღონღაძე, მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ნინო დოლიძე, მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

მიხეილ ჩაჩხუნაშვილი, მეცნიერებათა დოქტორი

დისერტაციის დაცვა შედგება 2016 წლის 7 დეკემბერს 19 საათზე საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის, სოციალურ მეცნიერებათა სადოქტორო პროგრამის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე

მისამართი: თბილისი, ასათიანის ქუჩა 62, კლუბი „ფრონტლაინ ჯორჯია“

დისერტაციის გაცნობა შესაძლებელია საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის ბიბლიოთეკაში, მისამართი: თბილისი, გორგასლის ქ. 101

ავტორეფერატი დაიგზავნა 2016 წლის 5 დეკემბერს

საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის სოციალურ მეცნიერებათა სადოქტორო პროგრამის კოორდინატორი: ნათია ჭიღვარია, დოქტორი, ასისტენტ პროფესორი.

დისერტაციის მოცულობაა 298 გვერდი
დისერტაცია შედგება შემდეგი ნაწილებისა და თავებისაგან:

შესავალი

ნაწილი I.

ადგილობრივი თვითმმართველობის არსი. თვითმმართველობის ადგილი და როლი სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში

თავი I. ადგილობრივი თვითმმართველობის მნიშვნელობა და ადგილი სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში

თავი II. ადგილობრივი თვითმმართველობის თეორიები

თავი III. ადგილობრივი თვითმმართველობის ცნება

თავი IV. ადგილობრივი თვითმმართველობა, როგორც საჯარო ინსტიტუტი

თავი V. თვითმმართველობის ცნება „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ევროპული ქარტიასა და საქართველოს კანონმდებლობაში. ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის ხარვეზები

თავი VI. ადგილობრივი თვითმმართველობის ძირითადი პრინციპები

ნაწილი II.

ადგილობრივი თანასაზოგადოება, თვითორგანიზება და თვითორგანიზების ფორმები

თავი I. ადგილობრივი თანასაზოგადოება

- ტერმინის შესახებ
- თანასაზოგადოება, როგორც სოციალური ერთობის სახე
- ადგილობრივი თანასაზოგადოების კვლევის თეორიული მიდგომები
- ადგილობრივი თანასაზოგადოების ძირითადი ნიშნები

თავი II. თვითორგანიზება

- თვითორგანიზების თეორიის ისტორიული ასპექტები
- თვითორგანიზება და ორგანიზება

თავი III. ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირების ძირითადი ასპექტები

თავი IV. ადგილობრივი თანასაზოგადოების ისტორიული ასპექტები

თავი V. თანასაზოგადოების ხელოვნურად ჩამოყალიბების მცდელობები

თავი VI. მოქალაქეთა თვითორგანიზების სამართლებრივი ფორმები

- ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმების კლასიფიკაცია
- სამეზობლო კავშირები
- კონდომინიუმი

- სათემო კავშირები
- საერთო კრება
- ტერიტორიული საზოგადოებრივი თვითმმართველობა

ნაწილი III. ადგილობრივი თანასაზოგადოების პერსპექტივები

თავი I. სოციოკულტურული გაქტორი. ტრადიციები თუ ინოვაციები

თავი II. თვითორგანიზების თანამედროვე ფორმები: ქსელური საზოგადოება, საზოგადოებრივი ქსელები და ონ-ლაინ საზოგადოება

- ქსელური საზოგადოება
- სოციალური ქსელები
- ვირტუალური თანასაზოგადოება (virtual community)

თავი III. წარმომადგენლობითი დემოკრატიიდან მონაწილეობით (პირდაპირი) დემოკრატიისკენ

ნაწილი IV. ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირების ძირითადი პრობლემები, რეკომენდაციები და დასკვნები

თავი I. ადგილობრივი თვითმმართველობისა და თანასაზოგადოების არსებული მდგომარეობის შეფასება

თავი II. ადგილობრივი თანასაზოგადოების დაბალი სოციალურ-პოლიტიკური აქტიობის ძირითადი მიზეზები და რეკომენდაციები

დასკვნები

ბიბლიოგრაფია

აბსტრაქტი

დისერტაცია ეხება ადგილობრივი თვითმმართველობის ადგილის განსაზღვრას სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში და ადგილობრივი თანასაზოგადოების როლსა და მნიშვნელობას თვითმმართველობის განხორციელების პროცესში. თვითმმართველობის თეორიებისა და „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ევროპული ქარტიის პრინციპების ანალიზით ხდება ადგილობრივი თვითმმართველობის დუალისტური ხასიათის, მისი როგორც სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი, თვითორგანიზებული საწყისის დასაბუთება, რომლის საფუძველზეც შეფასებულია საქართველოში ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელების არსებული მდგომარეობა და ნაჩვენებია საქართველოს კანონმდებლობის ძირითადი ხარვეზები. დასაბუთებულია, რომ თვითმმართველობა, მისი დუალისტური ბუნებიდან გამომდინარე საკანონმდებლო ხასიათის ცვლილებებთან ერთად, აუცილებლად საჭიროებს თვითმმართველობის განხორციელების საზოგადოებრივი საწყისის, ადგილობრივი თანასაზოგადოების, როგორც თვითორგანიზებული ერთობის გაძლიერებას. სინერგეტიკის თეორიაზე დაყრდნობით გაანალიზებულია თვითორგანიზებისა და ორგანიზების საკითხები, ადგილობრივი თანასაზოგადოების ძირითადი ნიშნები და მისი ფორმები, განვითარების ეტაპები, მათ შორის, თანასაზოგადოების ხელოვნურად ფორმირების მცდელობები და თვითორგანიზების სამართლებრივი ფორმები. ნაჩვენებია, რომ თანასაზოგადოება, როგორც თვითორგანიზებული ერთობა ვერც იძულებითი ზემოქმედებით და ვერც საკანონმდებლო ვალდებულებებით ვერ ჩამოყალიბდება. თვითორგანიზება არის ბუნებრივი ევოლუციური პროცესი, რომლის ფორმები ესადაგება შესაბამისი ეპოქის მოთხოვნებს. ამ დასკვნიდან გამომდინარე, იან ვან დეიკის, მ. კასტელსის, პ. ბურდიესა და ჯ. კოულმენის, ასევე პოსტსტრუქტურალისტების ა. დელეუზის და ფ. გვატარის თეორიებზე დაყრდნობით შეფასებულია თანამედროვე საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების და გლობალიზაციის ზეგავლენა მოსახლეობის ტერიტორიული ერთობის ფორმირებაზე. დასაბუთებულია, რომ თანამედროვე კომუნიკაციის საშუალებები პრინციპულად ცვლის არსებულ იერარქიულ ფორმებს. ნაშრომში კეთდება დასკვნა, რომ თანასაზოგადოების დღეს არსებულმა ტრადიციულმა ფორმებმა ამოწურეს თავის შესაძლებლობები და შედეგის მომტანი ვერ იქნება მათი სტიმულირება (თუნდაც კანონის გზით) ან საუკუნეების წინანდელი იმ ფორმების „აღორძინება“, რომლებიც მისაღები და ტრადიციული იყო შესაბამისი ეპოქისათვის. XXI საუკუნე, საინფორმაციო საზოგადოების ეპოქა, მოითხოვს თანასაზოგადოების ახალი ტიპის ფორმებს, რომლებიც საზოგადოების თვითორგანიზებით ყალიბდება ქსელური ურთიერთობების სახით, რაც გზას უხსნის ადგილობრივი თვითმმართველობის დონეზე უშუალო მონაწილეობითი დემოკრატიის ფორმების განვითარებას. კ. პეიტმანის, ა. ციმერმანის, პ. ბახრარის და ბ. ბარბერის მონაწილეობითი დემოკრატიის თეორიების საფუძველზე მოცემულია თვითორგანიზების

თანამედროვე ფორმების ადგილობრივ თვითმმართველობაში ასახვის შესაძლებლობა, რაც დაკავშირებულია დასახლების, როგორც ადგილობრივი თანასაზოგადოების ყველაზე ბუნებრივი ტერიტორიული ერთეულისათვის იურიდიული პირის სტატუსის მინიჭებასა და ადგილობრივი თანასაზოგადოების მიერ მონაწილეობითი ფორმით ამ ერთეულის მართვაზე.

თემის აქტუალობა

საქართველოში, 1998 წლიდან (ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების პირველი არჩევნებიდან) დღემდე არა ერთი ცვლილება განხორციელდა თვითმმართველობის მარეგულირებელ კანონმდებლობაში. ცვლილებები, როგორც წესი, წინ უძღოდა ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების ყოველ ახალ არჩევნებს (1998, 2002, 2006, 2010, 2014 წ.წ.). საკანონმდებლო რეფორმები შეეხო ადგილობრივი თვითმმართველობის როგორც ინსტიტუციურ მოწყობას, ასევე ტერიტორიულ საფუძვლებს. მიუხედავად რეფორმების რადიკალური ხასიათისა არსებული სურათი პრაქტიკულად არ შეცვლილა. ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები რჩებიან მოსახლეობისგან მოწყვეტილ და ცენტრალურ ხელისუფლებაზე დამოკიდებულ ორგანოებად. უკვე, 18 წელია, საქართველოში შექმნილია თვითმმართველობის ორგანოები, მაგრამ ისინი კვლავინდებურად გაუცხოებულია მოსახლეობისაგან. საზოგადოება არ არის ჩართული თვითმმართველობის განხორციელების პროცესში და მხოლოდ არჩევნებში მონაწილეობით შემოიფარგლება. თვითმმართველობის შექმნიდან დღემდე ჩატარებული ყველა კვლევა აჩვენებს, რომ უაღრესად დაბალია როგორც თვითმმართველობის ორგანოებისადმი ნდობის, ასევე თვითმმართველობის განხორციელებაში მოქალაქეთა მონაწილეობის დონე. ეს ადასტურებს, რომ პრობლემის გამომწვევი მიზეზი უფრო ღრმაა და იგი მხოლოდ კანონმდებლობის, თუნდაც რადიკალური, ცვლილებებით არ შეიძლება გადაიჭრას.

საქართველოში თვითმმართველობის განვითარების მიზნით დღემდე ჩატარებული რეფორმების უმთავრესი ნაკლი თვითმმართველობის ჩამოყალიბების პროცესში თვითმმართველობის მთავარი სუბიექტის – მოსახლეობის ფაქტორის გაუთვალისწინებლობაა. თვითმმართველობის სფეროში ჩატარებული რეფორმების წარუმატებლობა განპირობებულია იმითაც, რომ ეს რეფორმები იგეგმება და ნორმატიულ შინაარსს იძენს საქართველოში ამ პროცესის მიმდინარეობის სიღრმისეული შესწავლისა და მეცნიერულად გააზრების გარეშე. სამწუხაროდ, საქართველოში ძალზედ მწირია მეცნიერული შრომები ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ, ხოლო მუნიციპალური სამართალი, როგორც სამართლის დარგი მხოლოდ ჩამოყალიბების ეტაპზეა. ამ პრობლემის გადასაწყვეტად „იოლი“ გზის ძიება და ევროპის განვითარებული ქვეყნების თვითმმართველობის მოდელების კალკირება ვერ იქნება შედეგის მომტანი. ევროპის ქვეყნებში თვითმმართველობები შეიქმნა ბუნებრივი გზით, მოსახლეობის

თვითორგანიზების ინსტიტუციური გაფორმებით. საქართველოში არის რადიკალურად განსხვავებული მდგომარეობა. თვითმმართველობის ჩამოყალიბება და რეფორმირება ხდება „ზემოდან“ საკანონმდებლო აქტების მიღებითა და მათი ცვლილებებით. საბჭოური მემკვიდრეობის დაძლევა და ფორმალური მიდგომით, მხოლოდ საკანონმდებლო რეფორმებით, თვითმმართველობის ჩამოყალიბება იქნება შეუძლებელი ადგილობრივი თვითმმართველობის არსის ახლებური გააზრების, სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში თვითმმართველობის ადგილის განსაზღვრის, ადგილობრივი თანასაზოგადოების ინსტიტუტის და თვითმმართველობის განხორციელებაში თანასაზოგადოების როლის მეცნიერული შესწავლის გარეშე.

აქედან გამომდინარე, კვლევის უპირველესი ამოცანაა თვითმმართველობის არსისა და მისი ადგილის განსაზღვრა სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში. ამ ინსტიტუტის შინაგანი თვისებების კვლევა, თვითმმართველობის ჩამოყალიბებისა და განვითარების პროცესში მოსახლეობის თვითორგანიზების ფორმების და მისი ხელშემწყობი ფაქტორების ანალიზი. ასევე, თანამედროვე, უპირატესად საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების და გლობალიზაციის გავლენა ადგილობრივი თვითმმართველობის მთავარი სუბიექტის - მოსახლეობის ტერიტორიული ერთობის ფორმირებაზე, რაც პრინციპულად ცვლის საზოგადოების ტრადიციული, იერარქიულ სისტემას არაიერარქიული, ქსელური სისტემით.

კვლევის, ზემო აღნიშნული, ამოცანები განაპირობებს კვლევის სტრატეგიას: მოხდეს ადგილობრივი თვითმმართველობის არსისა და ამ ინსტიტუტის სპეციფიკის გაანალიზება, იმ ფაქტორების გამოვლენა, რომლებიც უზრუნველყოფენ ადგილობრივი თვითმმართველობის რეალურ ჩამოყალიბებასა და განვითარებას, ასევე სოციალური თვითორგანიზების, ქსელური საზოგადოებისა და მონაწილეობითი დემოკრატიის თეორიათა საფუძველზე განხილული იქნეს ახალი ტიპის სოციალური ერთობის ფორმირების შესაძლო მიმართულებები.

თემის აქტუალობა განპირობებულია საქართველოში მოსახლეობის თვითორგანიზების განვითარებისა და მისი ფორმების, როგორც ადგილობრივი თვითმმართველობის დამკვიდრებისათვის აუცილებელი წინაპირობის მნიშვნელობით. საქართველოში ადგილობრივი თვითმმართველობის ჩამოყალიბების პრობლემათა კვლევა თვითორგანიზების თეორიათა გამოყენებით არ შესრულებულა, რისი მიზეზიცაა ერთი მხრივ სოციალური პროცესების მართვისადმი ტრადიციული მიდგომა, მართვის აღქმა, როგორც ორგანიზებული პროცესისა, რომელიც გამორიცხავს თვითორგანიზების მნიშვნელობას, ხოლო მეორე მხრივ, საქართველოში რეალური თვითმმართველობის პრაქტიკის არ ქონა, რაც განაპირობებს შესაბამისი ემპირიული ბაზის არ არსებობას.

საქართველოს კანონმდებლობა არ იცნობს არც „თანასაზოგადოების“, არც „ტერიტორიული ერთობის“ და არც „ტერიტორიული საზოგადოებრივი

თვითმმართველობის“ ინსტიტუტებს. ასევე, არ არის შესწავლილი თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიების გავლენა და მისი შესაძლებლობები მოსახლეობის ტერიტორიული თვითორგანიზების პროცესზე. თუ რა გავლენა შეუძლიათ მოახდინონ და როგორ შეიძლება გამოყენებული იქნეს ტექნოლოგიური მიღწევები (უპირატესად საინფორმაციო-საკომუნიკაციო საშუალებები) მოსახლეობის თვითორგანიზებისა და თვითმმართველობის განვითარებისათვის.

კვლევის საიხლე მდგომარეობს შემდეგში:

- ადგილობრივი თვითმმართველობის დუალისტური ხასიათის, მისი როგორც სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი, თვითორგანიზებული საწყისის დასაბუთებითა და „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ევროპული ქარტიის პრინციპების ანალიზის საფუძველზე შეფასდება საქართველოში ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელების არსებული მდგომარეობა და ნაჩვენები იქნება საქართველოს კანონმდებლობის კონცეფტუალური ხასიათის ძირითადი ხარვეზები;
- შეფასდება თანამედროვე საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების ზეგავლენა მოსახლეობის ტერიტორიული ერთობის ფორმირებაზე და დასაბუთებული იქნება, რომ არსებულმა ტრადიციულმა, იერარქიულ ფორმებმა ამოწურეს თავის შესაძლებლობა და საჭიროა ძირითადი აქცენტის აღება თანასაზოგადოების ახალი ტიპის ფორმებზე, რომლებიც საზოგადოების თვითორგანიზებით ყალიბდება ქსელური ურთიერთობების სახით, რაც გზას უხსნის ადგილობრივი თვითმმართველობის დონეზე უშუალო მონაწილეობითი დემოკრატიის ფორმების განვითარებას. მოცემული იქნება თვითორგანიზების თანამედროვე ფორმებისა და მონაწილეობითი დემოკრატიის ადგილობრივ თვითმმართველობაში ასახვის შესაძლებლობები;
- საქართველოს სპეციფიკის გათვალისწინებით განისაზღვრება ადგილობრივი თანასაზოგადოების თვითორგანიზაციის ხელშემწყობი ფაქტორები, ის მექანიზმები და ფორმები, რომელთა გამოყენებითაც შესაძლებელი იქნება რეალური ზეგავლენის მოხდენა ადგილობრივი საზოგადოების თვითორგანიზების პროცესზე.

კვლევის მიზნებია:

ა) სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში ადგილობრივი თვითმმართველობის ადგილისა და როლის განსაზღვრა; ადგილობრივი თვითმმართველობის დუალისტური ხასიათის, მისი როგორც სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი, თვითორგანიზებული საწყისის ჩვენება;

ბ) ლოკალურ ტერიტორიასთან დაკავშირებული სოციალური ერთობის არსებითი ნიშნების ანალიზი, ადგილობრივი თანასაზოგადოების, როგორც თვითორგანიზებული

ერთობის ადგილისა და მნიშვნელობის განსაზღვრა ადგილობრივი თვითმმართველობის რეფორმირებისა და განვითარების პროცესში. ტერიტორიასთან დაკავშირებული სოციალური ერთობის ფორმების კლასიფიკაცია;

გ) საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გავლენის ჩვენება მოსახლეობის თვითორგანიზების ფორმებზე და განვითარების შესაძლო მიმართულების განსაზღვრა.

კვლევით დასახული მიზნის მისაღწევად დაისახა შემდეგი ამოცანები:

- ადგილობრივი თვითმმართველობის არსის, დანიშნულების, მისი მიზნის განსაზღვრისა და თვითმმართველობის თეორიათა ანალიზის საფუძველზე სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში ადგილობრივი თვითმმართველობის ადგილისა და როლის განსაზღვრა;
- სოციალური ერთობის და მიკროტერიტორიაზე მოსახლეობის თვითორგანიზების თეორიული საფუძვლების კვლევა;
- ტერიტორიული თვითორგანიზების ისტორიული საფუძვლების და ტერიტორიული თვითორგანიზების სხვადასხვა ფორმების შესწავლა, მათი შედარებითი ანალიზი;
- ტერიტორიული თვითორგანიზების ფორმირებისა და საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების სფეროში საქართველოს არსებული საკანონმდებლო ბაზის ანალიზი; საზღვარგარეთის ქვეყნების შესაბამის კანონებთან შედარებითი ანალიზის ჩატარება და საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფის მიზნით რეკომენდაციების მომზადება;
- იმ მიზეზების ანალიზი, რომლებიც განაპირობებენ მოსახლეობის სოციალურ-პოლიტიკურ პასიურობას;
- თანამედროვე საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გავლენის შეფასება ტერიტორიასთან დაკავშირებულ მოსახლეობის თვითორგანიზების ფორმებზე და განვითარების შესაძლო მიმართულებების განსაზღვრა.

კვლევის ობიექტია ტერიტორიასთან დაკავშირებული სოციალური ერთობა, როგორც მოსახლეობის თვითორგანიზაციის ფორმა; თვითორგანიზებული სოციალური ერთობის ჩამოყალიბების პრობლემები და განვითარების პერსპექტივები

კვლევის საგანია ადგილობრივი თვითმმართველობა და ტერიტორიასთან დაკავშირებული მოსახლეობის თვითორგანიზების ფორმები

კვლევის ჰიპოთეზაა:

1) ადგილობრივი თვითმმართველობა წარმოადგენს სახელმწიფო ხელისუფლების და საზოგადოების ტერიტორიული თვითორგანიზების სინერგიულ ერთობას.

2) თანამედროვე საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები უზრუნველყოფს ქსელური ურთიერთობის განვითარებას, პრინციპულად ცვლის მოქალაქეთა თვითორგანიზების ტრადიციულ, იერარქიულ ფორმებს და გზას უხსნის ადგილობრივი

თვითმმართველობის დონეზე უშუალო მონაწილეობითი დემოკრატიის ფორმების განვითარებას.

კვლევის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები

კვლევაში გამოყენებულია სისტემური ანალიზის, სტრუქტურულ-ფუნქციონალური, ისტორიული, ჰერმენევტიკული, შედარებითი ანალიზის, სინერგეტიკული, ლოგიკური, კომპლექსური და სამართლებრივი მოდელირების მეთოდები.

მმართველობის სისტემაში ადგილობრივი თვითმმართველობის ადგილის განსაზღვრის კვლევის თეორიულ საფუძვლად აღებულია ადგილობრივი თვითმმართველობის დუალისტური თეორია, რომლის თანახმად ადგილობრივი თვითმმართველობა თავისთავში აერთიანებს როგორც სახელმწიფოებრივ, ასევე საზოგადოებრივ საწყისებს. ადგილობრივი თვითმმართველობა არ უნდა იქნეს განხილული, როგორც მხოლოდ სახელმწიფო ან როგორც მხოლოდ საზოგადოებრივი ინსტიტუტი. ადგილობრივი თვითმმართველობის დონეზე ხდება სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ინტერესების შეჯახებაც და ჰარმონიზებაც. ამიტომ, ადგილობრივი თვითმმართველობა არის სახელმწიფოსა და საზოგადოების დამაკავშირებელი შუალედური რგოლი. იგი არის ერთი მხრივ არის საზოგადოებასა და სახელმწიფოს მაკავშირებელი, ხოლო მეორე მხრივ საზოგადოების, საზოგადოებრივი ურთიერთობებისა და სახელმწიფო მართვის განვითარების მასტიმულირებელი ინსტრუმენტი. თვითმმართველობის ორგანოები წარმოადგენენ არა მხოლოდ სახელმწიფოს მიერ კანონით დადგენილ ფორმალიზებულ ინსტიტუტებს, არამედ ადგილობრივი საზოგადოების მიერ ადგილობრივი საზოგადოების ინტერესების განხორციელების მიზნით ფორმირებულ ინსტიტუტებს.

მოსახლეობის თვითორგანიზების კვლევის თეორიულ-მეთოდოლოგიურ საფუძვლად აღებულია დისიპატიური სტრუქტურების თეორია და გაუწონასწორებელი პროცესების თერმოდინამიკა (ი.სტენგერსი და ი. პრიგოჟინი), სინერგეტიკა (გ. ჰაკენი), ავტოპოეზისი (უ. მატურანა და ფ. ვარელა), სისტემათა ზოგადი თეორია (ლ. ფონ ბერტოლანფი) და კიბერნეტიკა (ნ. ვინერი). მართალია, ზემო აღნიშნული თეორიები ძირითადად ეხება ფიზიკურ და ბიოლოგიურ მოვლენებს, მაგრამ, ეს თეორიები და მათგან მიღებული დასკვნები, ბოლო პერიოდში წარმატებით გამოიყენება სოციალური მოვლენების ასახსნელადაც. ამ თეორიათა საფუძველზე ჩამოყალიბდა ახალი პარადიგმა, რომელიც მართვის კლასიკური შეხედულებისგან (მართვის სუბიექტი - ხელისუფლების ორგანო იმყოფება მართვის ობიექტის - საზოგადოების ზემოთ, განუსაზღვრავს მას მიზანს და მიჰყავს ამ მიზნისკენ) განსხვავებით, პოსტარაკლასიკური პარადიგმა მართვის სუბიექტის ადგილს განსაზღვრავს თავად მართვის ობიექტის (ანუ, საზოგადოების) სტრუქტურაში. შესაბამისად, ახალი პარადიგმით სოციალური მართვა

პოლისუბიექტურია. ამის ნათელი მაგალითია არაიერარქიული სტრუქტურის ტერიტორიული თანასაზოგადოება, სადაც სუბიექტ-ობიექტის ურთიერთობა არის არა დაპირისპირებული, არამედ სინერგიული. მართვის პროცესი წარმოიშვება არა ერთ წერტილში, არამედ თავის საწყისს იღებს სოციალურ თვითორგანიზაციის სხვა და სხვა წერტილებში. ფ. ტიონისის განმარტებით ადგილობრივი მოსახლეობის თვითორგანიზება, ერთობა (Gemeinschaft) ფორმირდება ინსტიტუტების, გრძნობების, ორგანული ურთიერთობების საფუძველზე და ქმნის არაფორმალურ სოციალურ ჯგუფებს, რაც წარმოადგენს ადგილობრივი თვითმმართველობის ბირთვს. გ. ჰაკენი თავის წიგნში „ინფორმაცია და სინერგეტიკა“ ადგენს თვითორგანიზებადი სისტემის ძირითად ნიშნებს, რომ „თვითორგანიზებადია სისტემა თუ ის გარე სპეციფიური ზეგავლენის გარეშე იძენს გარკვეულ დროით ან სივრცით სტრუქტურას. სპეციფიურ ზეგავლენად მიიჩნევა ის გარე ჩარევა, რომელიც სისტემას განუსაზღვრავს (თავს ახვევს) სტრუქტურასა და ფუნქციებს. თვითორგანიზებული სისტემა გარედან განიცდის მხოლოდ არასპეციფიურ გავლენებს.“ შესაბამისად, გ. ჰაკენის განმარტებით თვითორგანიზებად სისტემისათვის შეუთავსებელია გარედან სისტემის ფუნქციონირების წესების, სტრუქტურისა და ფუნქციების განსაზღვრა. ანალოგიურ დასკვნას აკეთებს უ. მატურანა ავტოპოეზისის თეორიით, რომლის თანახმად ცოცხალი სისტემები თავად ქმნიან თავის თავს, ამასთან ინარჩუნებენ საკუთარ ორგანიზაციას საკუთარი სტრუქტურების ვარიაციების გზით. ამ თეორიის თანახმად, სისტემები ავტონომიური არიან და მისი შექმნა არ არის დამოკიდებული გარემოზე. სისტემისშემქმნელი ფაქტორები წარმოიშვებიან თავად ამ სისტემაში. მაგრამ, ეს არ ნიშნავს, რომ სისტემა არის ჩაკეტილი და არ რეაგირებს გარემოს ცვლილებებზე. ავტოპოეტიკურ სისტემებში გარემო იმპულსები იწვევენ შიდა რეაქციებს. ამ იმპულსებმა შეიძლება შეცვალონ სისტემის შიდა სტრუქტურები, მაგრამ არა თავად სისტემა. ზემო აღნიშნული თეორიების საფუძველზე სადისერტაციო ნაშრომში ხდება დასაბუთება და დასკვნის გაკეთება, რომ მხოლოდ გარეგანი ზემოქმედება, რომელიც მიმართული იქნება ასეთი სისტემის შესაქმნელად იქნება წარუმატებელი. სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ თვითმმართველობის მოწესრიგებისათვის გატარებული საკანონმდებლო და ორგანიზაციული ზომები, რომელიც მიმართული იქნება მისი ინსტიტუციურ სტრუქტურაზე, თვითორგანიზების ხელშეწყობის გარეშე იქნება უშედეგო. ამგვარი მიდგომა მხოლოდ ხელს უშლის თვითმმართველობის ჩამოყალიბებას, რადგან ასეთ პირობებში თვითორგანიზების სისტემა თავად ეძებს თავის განვითარების გზას და ცდილობს გადალახოს დაწესებული მარეგულირებელი ბარიერები, რომელიც არ შეესაბამება მის შინაგან, თვითორგანიზებად ბუნებას. გარეგანი მოქმედებით შესაძლებელია მხოლოდ თვითორგანიზებადი სისტემის სტიმულირება და არა მისი შექმნა.

მიკროტერიტორიულ დონეზე მოსახლეობის თვითორგანიზების საკითხების შესწავლისას გამოყენებული იქნა დონალდ და რიჩარდ უორენების, გ. გალსტერის, მ. გოტდინერის და თ. სატლსის კვლევები სამეზობლო თემების, როგორც სოციოკულტურული სისტემის შესახებ.

ქსელური საზოგადოებისა და თანამედროვე საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების სოციალურ ერთობაზე ზეგავლენისა და თვითორგანიზების ახალი ფორმების ანალიზისას გამოყენებული იქნა იან ვან დეიკის, მ. კასტელსის, პ. ბურდიესა და ჯ. კოულმენის, ასევე პოსტსტრუქტურალისტების ჟ. დელეზის და ფ. გვატარის თეორიები, ხოლო თვითორგანიზების თანამედროვე ფორმების ადგილობრივ თვითმმართველობაში ასახვისა და განვითარების პერსპექტივები ეფუძნება კ. პეიტმანის, კ. მაკფერსონის, ჟ. ციმერმანის, პ. ბახრარის და ბ. ბარბერის მონაწილეობითი დემოკრატიის თეორიებს.

კვლევის პრაქტიკული მნიშვნელობა

კვლევით მიერ მიღებული შედეგები და რეკომენდაციები შესაძლოა გამოყენებული იქნეს:

- 1) ადგილობრივი თვითმმართველობის საკანონმდებლო ბაზის დასახვეწად;
- 2) ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების მიერ მოსახლეობის თვითორგანიზების პროცესის ხელშესაწყობად;
- 3) მოსახლეობის მიერ მათთვის ყველაზე მისაღები თვითორგანიზების ფორმების შესარჩევად;
- 4) თვითმმართველობების ჩამოყალიბებისა და ფუნქციონირების პროცესების მომავალი კვლევების საფუძვლად.

დისერტაციის სტრუქტურა

დისერტაცია შედგება: შესავალის, 4 ნაწილის, 17 თავისა და დასკვნისგან.

დისერტაციის შესავალ ნაწილში მოცემულია საკვლევი თემის აქტუალობის დასაბუთება, განსაზღვრულია კვლევის ობიექტი და საგანი, მოცემულია კვლევის სტრატეგია, თემის პრაქტიკული მნიშვნელობა, დასახული მიზანი, გამოყენებული კვლევის მეთოდი, მეცნიერული სიახლე, და ნაშრომის სტრუქტურის აღწერა.

პირველი ნაწილია ადგილობრივი თვითმმართველობის არსი. თვითმმართველობის ადგილი და როლი სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში. დისერტაციის ამ ნაწილში ადგილობრივი თვითმმართველობის თეორიების, „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ევროპული ქარტიის, ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ პოსტსაბჭოთა და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებისა და საქართველოს კანონმდებლობის ურთიერთშედარებისა და ანალიზის საფუძველზე განხილულია ადგილობრივი თვითმმართველობის არსი, ცნება და ამ ინსტიტუტის მიმართება სახელმწიფო და საზოგადოებრივ სისტემასთან.

ანალიზის საფუძველზე კეთდება დასკვნა, რომ თვითმმართველობა არის დინამიური ერთეული, რომელიც მუდმივად განიცდის ცვლილებას და გამოხატავს როგორც შესაბამისი მოსახლეობის სოციოკულტურულ თავისებურებებს, ტრადიციებს და წესებს, ასევე თანამედროვე საზოგადოებაში მიმდინარე პროცესებს. ამიტომაც არ არსებობს ერთიანი უნივერსალური თეორია და მოდელი, რომელიც „შეიძლება იქნეს აღიარებული და გამოყენებული ყველა ქვეყანისა და ყველა შემთხვევისთვის“ (Лазаревский Н.И. 1910 стр. 78). თვითმმართველობას გააჩნია გარდამავალი სტატუსი თვითორგანიზაციიდან მართველობისკენ და იგი განიცდის როგორც სპეციფიურ გარე, ისე შინაგანი პროცესებით გამოწვეულ ზემოქმედებას. თვითმმართველობის არსი მდგომარეობს ორი უმთავრესი საწყისის დიალექტიკურ კავშირში: ერთი მხრივ ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები ინტეგრირებულნი არიან სახელმწიფო მართველობით მექანიზმში, რის გამოც თვითმმართველობა წარმოადგენს საჯარო ხელისუფლების განცალკევებულ დონეს. მეორე მხრივ თვითმმართველობა არის ადგილობრივი თანასაზოგადოების თვითორგანიზების ფორმა. თვითმმართველობის ასეთი სტატუსი განაპირობებს როგორც გარე სპეციფიურ ზემოქმედების (კანონმდებლობის დახვეწის), ასევე, და საქართველოს შემთხვევაში უპირატესადაც, მოსახლეობის გააქტიურების სტიმულირების აუცილებლობას. ამიტომ, თვითმმართველობის სტაბილურობა და განვითარება ამ ორი ფაქტორის თანაბრად წარმოჩენასა და გაწონასწორებაზეა დამოკიდებული. ამასთან, ეს თანაბრობა და გაწონასწორებულობა არის სინერგიული და არა მექანიკური ხასიათის. არა მხოლოდ საზოგადოება „ქვევიდან“ და სახელმწიფო „ზემოდან“ ზემოქმედებს თვითმმართველობაზე, არამედ თავად თვითმმართველობა ახდენს ზეგავლენას ერთი მხრივ საზოგადოებაზე („ხალხს აფხიზლებს. საზოგადო მზრუნველობისათვის ხალისს უღვიძებს“), ხოლო მეორე მხრივ სახელმწიფოზე („უზრუნველყოფს სახელმწიფოს მართვის რეჟიმის დემოკრატიულობას და წარმოადგენს ამგვარი რეჟიმის საფუძველს“).

ამ მიდგომის საფუძველზე შეფასებულია საქართველოს კანონმდებლობა და ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის ძირითადი ხარვეზები, რითაც იგი წინააღმდეგობაში მოდის „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ევროპულ ქარტიასთან. დისერტაციაში, საქართველოს კანონმდებლობის ერთ-ერთ უმთავრეს ხარვეზად მიჩნეულია თვითმმართველობის განხორციელების რეგულაცია. ევროპული ქარტია ამოდის რეგულირების ნეგატიული - „ultra vires“ პრინციპიდან და მიუთითებს, რომ თვითმმართველობა ხორციელდება „კანონის ფარგლებში“. საქართველოს კანონმდებლობა კი ეფუძნება რეგულირების პოზიტიურ - „intra vires“ პრინციპის და ადგენს, რომ თვითმმართველობა უნდა ხორციელდებოდეს კანონმდებლობის საფუძველზე, კანონმდებლობით დადგენილი წესით. ეს არის პრინციპული ხასიათის შეცდომა, რაც არა მხოლოდ ეწინააღმდეგება თვითმმართველობის არსს და აკნინებს მის მნიშვნელობას, არამედ პრაქტიკულად გამოირიცხავს თანასაზოგადოების ჩამოყალიბების

სჭიროებას. ამიტომ, ძალზედ მნიშვნელოვანია საბოლოოდ უარი ითქვას „intra vires“ პრინციპზე, რომელიც წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან პრობლემას ადგილობრივი თვითმმართველობის, ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირებისა და საერთოდ საზოგადოების საბჭოური მემკვიდრეობით მიღებული ხედვების შესაცვლელად.

დისერტაციის მეორე ნაწილია ადგილობრივი თანასაზოგადოება, თვითორგანიზება და თვითორგანიზების ფორმები. დისერტაციის ეს ნაწილი ეხება თემის კვლევის ერთ-ერთ ძირთად საგანს - ადგილობრივ თანასაზოგადოებას. ამ ნაწილის პირველი თავი შედგება 4 ქვეთავისაგან:

1. ტერმინის შესახებ
2. თანასაზოგადოება, როგორც სოციალური ერთობის სახე
3. ადგილობრივი თანასაზოგადოების კვლევის თეორიული მიდგომები
4. ადგილობრივი თანასაზოგადოების ძირითადი ნიშნები

უპირველესი პრობლემა დგება თავად ტერმინთან დაკავშირებით. ადგილობრივი თანასაზოგადოების საკითხი საქართველოში, სამწუხაროდ, ნაკლებად არის შესწავლილი. სამართლის მეცნიერებაში community-ს, Gemeinschaft-ის შესატყვისი ტერმინიც კი არ მოგვეძებება. საქართველოში მას გარკვეულწილად შეესაბამებოდა ტერმინი - „თემი“. თუმცა, დღევანდელი კანონმდებლობით, თემი განიშარტება არა როგორც მოსახლეობის ტერიტორიული თვითორგანიზებულობა, არამედ როგორც დასახლებათა ერთობლიობა. ამიტომ, დისერტაციაში ამ ტერმინის შესატყვისად გამოყენებულია ტერმინები: „ტერიტორიული ერთობა“, „ტერიტორიული საზოგადოებრივი თვითმმართველობა“ და „ადგილობრივი თანასაზოგადოება“. თუმცა, ყველა ეს ტერმინი გამოყენებულია ფართო გაგებით და მასში მოაზრებულია ტერიტორიასთან დაკავშირებული მოსახლეობის თვითორგანიზების ყველა ფორმას (როგორც ფორმალისებულები, ასევე არაფორმალური).

დისერტაციაში, ფ. ტიონისის (1998), იან შეპანსკის (1969), დ. პოპლინის (1979) და ჯ. გილერის (1955) თეორიებსა და კვლევებზე დაყრდნობით გამოყოფილია ადგილობრივი თანასაზოგადოების სამი ძირითადი ნიშანი: 1) ტერიტორიული ერთობა; 2) სოციალური ურთიერთქმედება; 3) საერთო კავშირები და მოცემულია მათი დახასიათება. ასევე მოცემულია ადგილობრივი თანასაზოგადოების დახასიათება ეკონომიკური, ეთნოგრაფიული, ეკოლოგიური, პოლიტოლოგიური, სამართლებრივი, ფსიქოლოგიური, მეცნიერული მენეჯმენტის და სოციოლოგიური (სტრატეფიკაციული, სისტემური, ინსტიტუციური და რესურსული) მიდგომებით. ამ მიდგომების ანალიზის საფუძველზე მოცემულია დასკვნა, რომ თანამედროვე ეპოქაში ტერიტორიული ნიშანი აღარ წარმოადგენს თანასაზოგადოების განმსაზღვრელ ისეთ არსებით ნიშანს, როგორც იყო ეს წინა ეპოქებში და იგი იცვლება ტერიტორიასთან დაკავშირებული ინტერესებით. ამასთან, ადგილობრივი თანასაზოგადოების ერთ-ერთ მთავარ ნიშნად უნდა იქნეს მიჩნეული

თვითორგანიზებულობა. ადგილობრივი თანასაზოგადოების ამ ნიშნის დეტალურად განხილვისათვის, დისერტაციის მეორე ნაწილის მეორე თავი ეთმობა თვითორგანიზაციის საკითხს, რომლის თეორიულ-მეთოდოლოგიურ საფუძვლად აღებულია დისიპატიური სტრუქტურების თეორია და გაუწონასწორებელი პროცესების თერმოდინამიკა (ი. პრიგოჟინი და ი.სტენგერსი), სინერგეტიკა (გ. ჰაკენი), ავტოპოეზისე (უ. მატურანა და ფ. ვარელა), სისტემათა ზოგადი თეორია (ლ. ფონ ბერტოლანფი) და კიბერნეტიკა (ნ. ვინერი), ხოლო ა. ბოგდანოვის (1989) და ა.ი. პრიგოჟინის (1995) მოძღვრებაზე დაყრდნობით გაანალიზებულია „თვითორგანიზებისა“ და „ორგანიზების“ ცნებები. ამ თეორიებზე დაყრდნობით კეთდება დასკვნა, რომ სოციალური თვითორგანიზება არის ნებისმიერი სოციალური სისტემისათვის დამახასიათებელი სპონტანური პროცესი, რომელიც მიმართულია ერთდროულად როგორც სისტემის თვითშენარჩუნების, ისე სისტემის განვითარებისაკენ. ტერიტორიული ერთობა არსებითად განსხვავდება ორგანიზებისგან და მისი უმთავრესი მახასიათებელია ადგილობრივი თანასაზოგადოების, როგორც სოციალური სისტემის თვითორგანიზებადი ბუნება.

დისერტაციის მეორე ნაწილის მესამე თავი ეძღვნება იმ ფაქტორების (ბუნებრივ-გეოგრაფიული, ეკონომიკური, ინფრასტრუქტურული, პოლიტიკური, ისტორიული, სოციალური, კულტურული) განხილვას, რომლებიც გავლენას ახდენენ ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირებაზე. ნაჩვენებია, რომ ეს ფაქტორები ზემოქმედებენ როგორც მაკრო (ყველა თანასაზოგადოებისათვის) ისე მიკრო (კონკრეტული თანასაზოგადოებისათვის) დონეზე. იდეალურ სიტუაციაში პროცესი უნდა მიმდინარეობდეს თანასაზოგადოების შიგნიდან, თუმცა ეს არ გამოირიცხავს გარედან (სახელმწიფო და ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოებიდან) ზემოქმედებასაც, რომელთაც შეუძლიათ ხელი შეუწყონ ან ხელი შეუშალონ თანასაზოგადოების ფორმირების პროცესს. დისერტაციაში დასაბუთებულია, რომ სწორედ გარე ფაქტორები განაპირობებენ თანასაზოგადოების ფორმის მრავალფეროვნებას. იგი შეიძლება იყოს ხანგძლივადიანი ან ერთჯერადი. შეიძლება იქმნებოდეს ერთი კონკრეტული პრობლემის მოსაგვარებლად (მონოფუნქციური) ან ეხებოდეს საკითხთა ფართო წრეს. შეიძლება იყოს კანონით აღიარებული, კანონის ჩარჩოებში მოქცეული (მაგრამ არა კანონით განსაზღვრული) და იურიდიული პირის სტატუსის მატარებელი ან იყოს არაფორმალური კავშირი (როგორც წერილობითი ან სიტყვიერი შეთანხმების, ისე „უსიტყვო“ შეთანხმების საფუძველზე). შეიძლება იყოს ყოფით, კეთილმოწყობის ან სოციალურ პრობლემების გადაწყვეტაზე ორიენტირებული ან ორიენტირებული ერთობლივ სამეურნეო საქმიანობასა და მოგების მიღებაზე. შეიძლება იყოს პოზიტიური შინაარსის (რაიმეს შექმნა, გაკეთება) ან ნეგატიური შინაარსის (რაიმე მოქმედების არ დაშვება, საპროტესტო აქცია და ა.შ.). შეიძლება ეფუძნებოდეს საერთო ქონების მართვას (მაგ. კონდომინიუმი) ან არ იყოს დაკავშირებული საერთო ქონების არსებობაზე.

დისერტაციის მეორე ნაწილის მეოთხე თავში გაანალიზებულია ადგილობრივი თანასაზოგადოების განვითარების ისტორიულ ასპექტები. განხილულია თანასაზოგადოების ევოლუციის პროცესი პირველყოფილი, სისხლით ნათესაობით კავშირებზე დამყარებული სოციალური ერთობიდან ინდუსტრიული საზოგადოებამდე. ნაჩვენებია, რომ კომუნიკაციის (ინფორმაციის გადაცემისა და მიღების) ტექნოლოგიური ცვლილებები წარმოადგენენ იმ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორს, რომლებიც განაპირობებენ თანასაზოგადოების ევოლუციას: ერთი მხრივ ნათესაურ კავშირებზე აგებული სოციალური ერთობის დაშლას და მაგრამ მეორე მხრივ, უფრო ფართო შესაძლებლობის შექმნას ჩაკეტილი სოციალური ჯგუფებიდან ღია სოციალურ ერთობათა ჩამოყალიბებისათვის. ამავე თავში ცხრილის სახით მოცემულია პირველყოფილი და ინდუსტრიული ეპოქის თანასაზოგადოების ძირითადი ნიშნების ურთერთშედარება.

დისერტაციის მეორე ნაწილის მეხუთე თავი ეხება თანასაზოგადოების ხელოვნურად ჩამოყალიბების მცდელობებს, არის თუ არა შესაძლებელი გარე, მიზანმიმართული ზემოქმედებით ჰარმონიული, „ახალი საზოგადოების“ ჩამოყალიბება. ასეთი მცდელობები, დისერტაციაში განხილულია ორ ჯგუფად: პირველი ჯგუფი მოიცავს მცდელობას ნებაყოფლობით საფუძველზე შექმნას თანამოზარეთგან თუნდაც მცირე, მაგრამ დამოუკიდებელი თანასაზოგადოება, რომელიც მათ მიერვე ჩამოყალიბებული წესებით იარსებებს და არ იქნება დამოკიდებული გარე სამყაროზე. ამ ჯგუფის მაგალითად დისერტაციაში განხილულია რ. ოუენის კომუნა-კოლონია „ახალი ჰარმონია“, შ. ფურიეს სოციალური კომუნა - ფალანგები, „ტოლსტოველთა“ სასოფლო-სამეურნეო ამხანაგობები და კომუნის ტიპის კოლონიები, კოჰაუზინგი (cohousing), აშშ-ში არსებული „თავისუფალი შტატის“ კომუნა და „Twin Oaks“, ესპანეთის მარინელადას კომუნა, გერმანიის „თანასაზოგადოება ZEGG“ და ნიდერკაუფუნგენის კომუნა.

მეორე ჯგუფის მცდელობა უფრო გლობალური ხასიათისაა და გულისხმობს სახელმწიფო მექანიზმების გამოყენებას სამართლიანი, „ახალი საზოგადოების“ ჩამოსაყალიბებლად. ასეთი მცდელობის მაგალითებად განხილულია XIV საუკუნის ქალაქი თაბორი, XVI საუკუნის მიუნსტერის კომუნა, საბჭოთა კომუნები, სამეურნეო კავშირები (სასოფლო-სამეურნეო კომუნა, სასოფლო-სამეურნეო არტელი, სასოფლო-სამეურნეო ამხანაგობა და კოლმეურნეობა) და საბჭოთა „საზოგადოებრივი თვითშემოქმედებითი ორგანოები“, ასევე, ჩინეთის „დიდი ნახტომის“ პოლიტიკურ-ეკონომიკური კამპანიის დროს შექმნილი „სახალხო კომუნები“. ამ მაგალითების განხილვით ნაჩვენებია, რომ თანასაზოგადოების ხელოვნურად შექმნის მცდელობა, რაც არ უნდა დიდ იდეალებს ისახავდეს იგი მიზნად, განწირულია წარუმატებლობისათვის. ასეთი სახის „თანასაზოგადოება“ შეიძლება არსებობდეს მხოლოდ დროის გარკვეულ მონაკვეთში, სანამ მოქმედებს ამ გაერთიანების განმაპირობებელი გარე ზემოქმედება,

რომლის შესუსტების ან შეწყვეტის შემთხვევაში ასეთ საფუძველზე შექმნილი გაერთიანება წყვეტს არსებობას.

დისერტაციის მეორე ნაწილის ბოლო, მეექვსე თავი ეხება ადგილობრივი თანასაზოგადოების სამართლებრივ ფორმებს. ამ თავში მოცემულია ადგილობრივი თანასაზოგადოების კლასიფიკაცია და დეტალურადაა განხილული თანასაზოგადოების შემდეგი ძირითადი ფორმები:

- ა) სამეზობლო კავშირები;
- ბ) კონდომინიუმები;
- გ) სათემო კავშირები და ურთიერთდახმარების ფონდები;
- დ) საერთო კრება;
- ე) ტერიტორიული საზოგადოებრივი თვითმმართველობები.

სამეზობლო კავშირის ანალიზისას დისერტაციაში ძირითადად გამოყენებულია დონალდ და რიჩარდ უორენების (1977), თ. სატლსის (1972), გ. გალსტერის (2001) და მ. გოტდინერის (1994) სამეზობლო კავშირის ტიპოლოგიზაცია, ასევე სამეზობლო კავშირების შესახებ ა.ხანტის (1974), რ. ანდერსონისა და ს. მასტერდის (2010), ი. კოკარევის (2001), ს. ნედელკოსა და ე. შომინას ნაშრომები და ე. ზახაროვას (2012) კვლევა „ლოკალური სოლიდარობა: თბილისის უბნის ბირჟები, როგორც სამეზობლო კავშირის ნაწილი“. დისერტაციაში, საქართველოს სამეზობლო კავშირის ევოლუციის ზოგადი სურათის საჩვენებლად სამეზობლო კავშირების ცვლილებები პირობითად დაყოფილია სამ პერიოდად:

1. „საბჭოური“ პერიოდი - 1990 წლამდე. ამ პერიოდის მოსახლეობის დაახლოებით ერთგვაროვანი სოციალური მდგომარეობა და შემოსავლები, ხშირ შემთხვევაში საცხოვრებელი და სამუშაო ადგილის იგივეობა ქმნიდა კარგ პირობებს ახლო მეზობლური ურთიერთობების ჩამოყალიბებისათვის, რითაც სამეზობლო კავშირი, მ. გოტდინერის კლასიფიკაციით, ძალზედ უახლოვდება საშუალო კლასის ურთიერთდაკავშირებულ სამეზობლო კავშირს. იმ განსხვავებით, რომ ამ სამეზობლო კავშირებმა საბჭოთა სისტემიდან გამომდინარე ვერ ჰპოვა გარე ინსტიტუტებთან (სკოლა, საბავშვო ბაღი, ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოები) ურთიერთობის ისეთი განვითარება, როგორც ეს დაშვებული და შესაძლებელი იყო აშშ-ში თუ ევროპის ქვეყნებში.

2. „კრიზისული“ პერიოდი - 1991-2005 წ.წ. 90-იანი წლების სამოქალაქო დაპირისპირებამ და კრიმინალის თარეშმა სამეზობლო კავშირები გადააქცია თ. სატლსის მიერ დახასიათებულ „თავდაცვით სამეზობლოდ“. ამავე პერიოდიდან იწყება მოსახლეობის სოციალური დიფერენციაციაც.

3. 2005 წლიდან პერიოდი ხასიათდება „უბნის“ სოციალური ინსტიტუტის დემონტაჟით, რომელიც საბჭოთა პერიოდიდან იყო ჩამოყალიბებული, როგორც „კრიმინალურ რომანტიკაზე“ დაფუძნებული ერთობა. შეირყა კრიმინალთა ავტორიტეტი,

რითაც „ქუჩის აკადემიამ“ და „უბნის ბირჟებმა“ დაკარგეს თავის მომხიბლაობა. ამავე პერიოდში გატარებულმა საკანონმდებლო ცვლილებებმა სამეზობლო კავშირებისათვის შექმნა უორენების მესამე კრიტერიუმის - ურთიერთკავშირის (linkages) განვითარების საკანონმდებლო საფუძვლები: საჯარო სკოლებში შეიქმნა სამეურვეო საბჭოები, რომლის არჩევაშიც და მუშაობაშიც მონაწილეობას ღებულობენ მოსწავლეთა მშობლები, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებთან ტერიტორიული ნიშნით იქმნება საკონსულტაციო საბჭოები მოსახლეობის წარმომადგენლობით, მიღებული იქნა კანონი „ბინისმესაკუთრეთა ამხანაგობის შესახებ“. თუმცა, საკანონმდებლო ბაზის შექმნა არ აღმოჩნდა საკმარისი სამეზობლო კავშირების განსავითარებლად. მოსახლეობის შემოსავლების მკვეთრმა დიფერენციაციამ, სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფ და სოციალური დახმარების მიმღებ ოჯახების რაოდენობის ზრდამ, იმდენად დიდი გახდა სხვაობა დახმარების შემძლე და დახმარების საჭიროთა რაოდენობას შორის, რომ წარმატებული ოჯახები ან ცდილობენ გადავიდნენ საცხოვრებლად სხვა ადგილას, ან მაქსიმალურად ავიწროებენ მეზობელთა წრეს. დიდია მიგრაციული პროცესები, რომლებიც ასევე გავლენას ახდენენ სამეზობლო კავშირებზე. ამიტომ, გოტდინერის კლასიფიკაციით დღევანდელ სამეზობლო ურთიერთობები დისერტაციაში შეფასებულია, როგორც ანომიური სამეზობლო კავშირი, რომლისთვისაც დამახასიათებელია წევრთა დაბალი ორგანიზებულობა, სუსტი მეზობლური კავშირები და ურთიერთნდობის დაბალი ხარისხი, როცა თითოეული ცდილობს თავად გადაწყვიტოს საკუთარი საარსებო პრობლემები.

კონდომინიუმი, წარმოადგენს საერთო საკუთრების ფორმას (ან საერთო საკუთრების მართვის ფორმას) და, ერთი შეხედვით, არ აქვს უშუალო კავშირი მოსახლეობის თვითორგანიზებად ერთობასთან. თუმცა, საქართველოს (ისევე, როგორც პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოების) კონდომინიუმების შექმნის სპეციფიკა იმაში მდგომარეობს, რომ საბინაო ფონდის პრივატიზების მიზნით გატარებულმა რეფორმამ ბინით მოსარგებლეები, შეიძლება ითქვას, „ერთ დღეში“ გამოაცხადა ბინის მესაკუთრეებად, რის შედეგადაც მეზობლები იმავდროულად გახადა კონდომინიუმის წევრები. ამიტომ, კონდომინიუმი, ძალზედ იშვიათი გამონაკლისის გარდა, შეგვიძლია განვიხილოთ, როგორც სამეზობლო კავშირის კანონით ინსტიტუციონალიზირებული ფორმა. დისერტაციაში ურთიერთშედარებულია კონდომინიუმების შესახებ სხვადასხვა ქვეყნების (აშშ (1961), საფრანგეთის (1965), გერმანიის (1951), ასევე პოსტსაბჭოთა ქვეყნების: რუსეთის ფედერაციის (1996), მოლდოვას (2000), სომხეთის (2002) შესაბამისი სფეროს მარეგულირებელი კანონები) და „ბინათმესაკუთრეთა ამხანაგობის შესახებ“ (2007) საქართველოს კანონის მიდგომები. ნაჩვენებია, რომ მართალია „ბინისმესაკუთრეთა ამხანაგობის შესახებ“ კანონმა (მიუხედავად მისი ხარვეზებისა) სამეზობლო კავშირს შეუქმნა საკანონმდებლო საფუძველი, მოახდინა მათი დამატებითი უფლებამოსილებებით

აღჭურვა და რაც მთავარია, შექმნა მოსარგებლიდან მესაკუთრედ და პატრონად ქცევის შესაძლებლობა, მაგრამ, როგორც ამას ამხანაგობათა არსებობის ცხრა წლიანი პერიოდის ანალიზი აჩვენებს, ბინათმესაკუთრეთა ამხანაგობების მიერ ეს პოტენციალი არ არის გამოყენებული. სახელმწიფოსა და თვითმმართველობათა მიერ გატარებულმა არასწორმა პოლიტიკამ ბინათმესაკუთრეთა ამხანაგობები ხშირ შემთხვევაში გადააქცია სახელმწიფო ადმინისტრაციის პოლიტიზირებულ დანამატად. ამის გამო, ამხანაგობებმა ვერ მოახერხეს, საკმაოდ შესუსტებული სამეზობლო კავშირების გაძლიერება და მათი ახალ სიბრტყეში გადაყვანა. სამეზობლო კავშირების სისუსტემ, ერთიანი ნების ჩამოყალიბებლობამ, ამხანაგობების საქმიანობის თანადაფინანსების პოლიტიკის სუბიექტურმა ხასიათმა, ამხანაგობები ჩამოაყალიბა მართვად ინსტიტუციად, რომლის ნდობის ფაქტორი საკმაოდ დაბალია და რაც მთავარია, მოსახლეობის მიერ არ აღიქმება იგი საკუთარ ორგანიზაციად. ამავე დროს, დისერტაციაში აღნიშნულია კონდომინიუმების პოტენციურ მნიშვნელობაზე ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირებისათვის, რადგან, რეალური კონდომინიუმი მოსახლეობაში აყალიბებს მეპატრონის განცდას, რისი არარსებობაც არის თანასაზოგადოების ფუნქციონირების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დამაბრკოლებელი ფაქტორი. გარდა ამ მნიშვნელობისა, დისერტაციაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ დასახლებებში კონდომინიუმის ან კონდომინიუმების გაერთიანების ჩამოყალიბებით შესაძლოა გადაწყვეტილი იქნეს დასახლების სტატუსის განსაზღვრის საკითხიც.

სათემო კავშირები და ურთიერთდახმარების ფონდები დასავლეთ ევროპის ქვეყნებისა და აშშ-ში წარმოადგენენ მოქალაქეთა თვითორგანიზაციის ერთ-ერთ ძირითად, ტრადიციულ ფორმას. გასული საუკუნის 90-იანი წლების მეორე ნახევრიდან, საერთაშორისო ორგანიზაციების დახმარებით საქართველოში დაიწყო საზოგადოებრივი ორგანიზაციების, მათ შორის სათემო კავშირების ჩამოყალიბება და განვითარება. სამწუხაროდ, ამ მცდელობას, მიუხედავად საკმაოდ დიდი ძალისხმევის და ფინანსური მხარდაჭერისა, მნიშვნელოვანი ხელშესახები შედეგები არ მოჰყვა და ეს მოდელი ვერ გახდა ქართული საზოგადოებისათვის ისეთივე ბუნებრივი თვითორგანიზაციის ფორმა, როგორც ეს არის ევროპის უმეტეს ქვეყნებში. სხვა და სხვა ორგანიზაციების მიერ ჩატარებული საზოგადოებრივი აზრის კვლევის შედეგების თანახმად, არასამთავრობო ორგანიზაციის ან პროფესიული კავშირის წევრობას მოსახლეობის ძალიან მცირე რაოდენობა, მხოლოდ - 1% ადასტურებს, მოსახლეობის მხოლოდ არასრული 5% აცხადებს, რომ არასამთავრობო ორგანიზაციებთან რაიმე სახის კავშირი ჰქონია. კვლევის შედეგების თანახმად, გამოკითხულთა მხოლოდ 10%-მდე იცნობს სამოქალაქო სექტორის მუშაობას. დაბალია მოსახლეობის მხრიდან ამ ორგანიზაციების ნდობა (არასამთავრობო ორგანიზაციებს ენდობა გამოკითხულთა 18%). „ამგვარი გაერთიანებების მდგრადობის მაჩვენებელი მაღალი არ არის; არსებულ ეკონომიკური, პოლიტიკური თუ სამართლებრივი ინსტიტუციურ სივრცეში ამგვარ გაერთიანებებს სტაბილური ფუნქცია და ეკონომიკური

რაციონალობა არ ამყარებს“ („სტარტეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი“-ს ანგარიში). ანალოგიურ დასკვნებს აკეთებენ საერთაშორისო ორგანიზაციების ადგილობრივი კოორდინატორები, რომლებიც მიუთითებენ, რომ ამ ტიპის ორგანიზაციებში ხდება მიზნის ჩანაცვლება საშუალებით. გრანტი, რომელიც ჩაფიქრებულია, როგორც „პირველი ბიძგი“ ორგანიზაციის შემდგომი მუშაობისთვის, ხდება ორგანიზაციის მიზანი. „ამ ტიპის ორგანიზაციები გადაიქცა გრანტის გადამამუშავებელ საწარმოებად“, რის გამოც მოსახლეობის ჩართულობა, როგორც მიზანი, მიულწვევლი რჩება. კავშირები იქმნებოდა და უპირატესად დამყარებული იყო გარე ფინანსურ დახმარებაზე. ამ დახმარების შეწყვეტისას, კავშირიც, უმეტეს შემთხვევაში, წყვეტდა არსებობას. ამდენად, მიუხედავად იმისა, რომ სათემო კავშირები სწორედ დასახლებაში მცხოვრებ პირთა გაერთიანებით იქმნებოდა და ამ მხრივ უნდა მიღწეულიყო ბუნებრივი სოციალური ერთობა, ხშირ შემთხვევაში იგი ხელოვნური ორგანიზების და არა თვითორგანიზების ფორმას წარმოადგენდა და მთლიანად დამოკიდებული იყო გარე ფაქტორზე. ამიტომ, სამოქალაქო საზოგადოების ისეთმა ტრადიციულმა ფორმებმა, როგორიცაა სათემო კავშირები ვერ მოიპოვა სათანადო გავრცელება და მხარდაჭერა.

საერთო კრება დისერტაციაში განხილულია არა როგორც საკითხზე მსჯელობისა და გადაწყვეტილების მიღების, არამედ როგორც თანასაზოგადოების ინსტიტუციურ ფორმა. ასეთი სახის ინსტიტუცია არსებობდა საქართველოში საფიხვნოს (ხევსურეთი), საანძქმნოს (თუშეთი), ერობის (ხევი) თუ სანახშოს (რაჭა) სახელწოდებით. სახელმწიფოს და ცენტრალური ხელისუფლების გაძლიერებასთან ერთად, საერთო კრებებმა დაკარგეს თავისი მნიშვნელობა და შემორჩნენ ისეთ ადგილებში სადაც ცენტრალური ხელისუფლების გავლენა ნაკლებად იგრძნობოდა. თუმცა, XIX საუკუნიდან ხელახლა გახდა დასახლებების საერთო კრებების საჭიროება. დისერტაციაში განხილულია 1865 წლის საგლეხო რეფორმიდან გამომდინარე საერთო კრებების, ან როგორც მას იმ პერიოდში უწოდებდნენ „სოფლობის“, უფლებამოსილებები, სტრუქტურები და საქმიანობა. ნაჩვენებია, რომ საერთო კრება წარმოადგენდა მოსახლეობის თვითორგანიზების საკმაოდ განვითარებულ ფორმას. საერთო კრება, ადგილობრივი თანასაზოგადოების სხვა ფორმებისგან განსხვავებით, მიმართული იყო უფრო ფართო ჯგუფის ისეთი სახის საერთო საკითხების გადაწყვეტაზე, რომელიც შეიძლება უშუალო და პირდაპირ, მყისიერ გავლენას არ ახდენდა თანასაზოგადოების კონკრეტულ წევრზე. მიღებული გადაწყვეტილებებიც, როგორც წესი, იყო უფრო ხანგძლივადიანი, რაც ხელს უწყობდა ქცევის საერთო წესების ჩამოყალიბებას, აძლევდა განვითარების მიმართულებას თვითორგანიზებას, რაც სოციალური კაპიტალის შექმნის ერთ-ერთი უმთავრესი პირობაა.

საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ, სოფლის ყრილობა ჩაანაცვლა სოფლის საბჭომ და კოლმეურნეობის წევრთა საერთო კრებამ. თუმცა, ეს ინსტიტუციები წარმოადგენდნენ თანასაზოგადოების ხელოვნური ფორმას, რომელთაც არაფერი ქონდათ საერთო

თვითორგანიზებასთან და რეალურად ასრულებდა მხოლოდ კომპარტიის უჯრედის ფუნქციას. ამ პერიოდიდან ჩამოყალიბდა ის ნიჰილიზმი და იდენფერენტული განწყობა, რაც განვითარების ერთ-ერთ მთავარ შემაფერხებელ მიზეზს წარმოადგენს.

საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, მნიშვნელოვანი ნაბიჯები საერთო კრებების აღსადგენად არ გადადგმულა. ამ ინსტიტუტის აღდგენა-ფუნქციონირებას მხოლოდ 2009 წლიდან მიექცა ყურადღება, რაც გამოიხატა სოფლის მხარდაჭერის პროგრამის შექმნით. დისერტაციაში ცხრილის სახით მოცემულია 2009-2015 წ.წ. სოფლის მხარდაჭერის პროგრამის ძირითადი პრიორიტეტები და გაანალიზებულია ამ პროგრამის როგორც დადებითი მხარეები, ისე ხარვეზები. ამ ანალიზის საფუძველზე კეთდება დასკვნა, რომ „სოფლის მხარდაჭერის პროგრამა“ მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს მოსახლეობის თვითორგანიზებულობას და მთლიანობაში საკმაოდ წარმატებულობია. თუმცა, მას გააჩნია როგორც სამართლებრივი, ისე არსობრივი ხასიათის ხარვეზები და სოფლის მხარდაჭერის პროგრამასთან დაკავშირებით ჩატარებული სოფლის კრება, როგორც დასახლების სტატუსის გაურკვევლობის, ასევე პროგრამის შეზღუდული რესურსებისა და ამოცანებიდან გამომდინარე წარმოადგენს არა თანასაზოგადოების ინსტიტუციას, არამედ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მოქალაქეთა მონაწილეობის ფორმას.

დისერტაციაში მოცემულია სლოვაკეთის, ბულგარეთის, უკრაინის, რუსეთის ფედერაციის კანონებისა და საქართველოს თვითმმართველობის კოდექსის შედარებითი ანალიზი დასახლების საერთო კრებებთან დაკავშირებით. ამ ანალიზის საფუძველზე კეთდება დასკვნა, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსით განსაზღვრული დასახლების საერთო კრება, ისევე, როგორც ეს არის აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების კანონებში, წარმოადგენს თვითმმართველობის განხორციელებაში მოქალაქეთა მონაწილეობის და არა მოქალაქეთა თვითორგანიზაციის ფორმას. ასეთი კრებების ჩატარება ძირითადად ემსახურება საზოგადოებრივი აზრის შესწავლას და არა მოქალაქეთა მიერ საკითხებზე უშუალოდ და დამოუკიდებლად გადაწყვეტილების მიღებას.

ტერიტორიული საზოგადოებრივი თვითმმართველობა არის საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით მოქალაქეთა თვითორგანიზაცია, რომლის მეშვეობითაც ხდება საკუთარი ინიციატივების განხორციელება ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხების გადასაწყვეტად, დამოუკიდებლად და საკუთარი პასუხისმგებლობით. ეს ფორმა ძალიან მოქნილია და მაქსიმალურად დაახლოებულია მოსახლეობასთან. ამ ინსტიტუციის ფუნქციების განსაზღვრის უადრესი მოქნილობა იძლევა საშუალებას მაქსიმალურად დააკმაყოფილოს მოსახლეობის ინტერესები. რეალურად ამ ინსტიტუციის ფუნქციები სწორედ მოსახლეობის ინტერესების მიხედვით ყალიბდება. ამიტომაც, ტერიტორიული ერთობის ეს ფორმა შეიძლება არსებობდეს სამეზობლო კავშირის, საზოგადოებრივი ორგანიზაციის, სამეურნეო სუბიექტის, კოოპერატივის, კონდომინიუმის თუ

საქველმოქმედო ორგანიზაციის სახით. ანუ, მოიცვას და შეითავსოს თანასაზოგადოების ყველა ის ფორმა, რაც შესაბამის ტერიტორიაზე მცხოვრებ პირთა ინტერესებიდან გამომდინარე შეიძლება წარმოიშვას.

უმთავრესი განმასხვავებელი ნიშანი, რითაც თანასაზოგადოების ეს ფორმა გამოირჩევა სხვა ფორმებისაგან არის კანონით მისი აღიარება. დისერტაციაში ნაჩვენებია ის განსხვავებული მიდგომები, რის თაობაზეც დღემდე გრძელდება დისკუსია სამეცნიერო საზოგადოებაში: ტერიტორიული საზოგადოებრივი თვითმმართველობა არის მოქალაქეთა თვითორგანიზაცია თუ ადგილობრივი ხელისუფლების გაგრძელება? ამ ინსტიტუციის კანონით აღიარება ნიშნავს თუ არა იმას, რომ თვითორგანიზაციის ეს ფორმა იძენს ხელისუფლების ელემენტებს და წარმოადგენს თვითმმართველობის სუბორგანოს? ამ კითხვებზე პასუხის გასაცემად დისერტაციაში გაანალიზებულია სხვადასხვა ქვეყნების კანონმდებლობა (პორტუგალია, შოტლანდია, უკრაინა, პოლონეთი, რუსეთი, ბელორუსია, ლიტვა), სადაც ფიქსირდება მსგავსი ტიპის ინსტიტუციის არსებობის შესაძლებლობა და ნაჩვენებია ამ ინსტიტუტის მიმართ განსხვავებული მიდგომები.

კანონმდებლობის შედარებითი ანალიზის საფუძველზე, დისერტაციაში მოცემულია დასკვნა, რომ მართალია ტერიტორიული საზოგადოებრივი თვითმმართველობა თავისი მაღალორგანიზებული ფორმით, სტრუქტურებით, მულტიფუნქციებითა და კომპლექსურობით ძალიან ახლოს დგას ადგილობრივ თვითმმართველობასთან, მაგრამ, მისი არსებითი ნიშნებიდან (ნებაყოფლობით საფუძველზე შექმნა, საკუთარი სტრუქტურებისა და ფუნქციების დამოუკიდებლად განსაზღვრა) გამომდინარე, იგი წარმოადგენს არა ადგილობრივი ხელისუფლების (თვითმმართველობის) გაგრძელებას, არამედ თვითორგანიზების ფორმას, რომელიც თავის ლეგიტიმაციას იღებს მის წევრთა ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე. ამიტომ, ეს ინსტიტუტი სტრუქტურითა და უფლებამოსილებების თანხვედრის შემთხვევაშიც კი რჩება მოქალაქეთა თვითორგანიზების ფორმად.

მოქალაქეთა თანასაზოგადოების სხვადასხვა ფორმების განხილვის შემდეგ, დისერტაციის მესამე ნაწილი ეძღვნება ადგილობრივი თანასაზოგადოების პერსპექტივების კვლევას. თანასაზოგადოების თუ რომელი ფორმა უნდა იქნეს აღებული საფუძველად და რომელ ფორმის გამოყენება იქნება უფრო მისადაგებული ქართულ რეალობასთან. დისერტაციის ეს ნაწილი შედგება სამი თავისაგან.

პირველ თავში, ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირების ხელისშემშლელი მიზეზების დასადგენად, კვლევის თეორიულ-მეთოდოლოგიურ საფუძველად სინერგეტიკულ მიდგომასთან ერთად, ასევე აღებულია სოციოკულტურული მიდგომაც, რომლის მიხედვით, თანასაზოგადოება განიხილება გარკვეული სოციოკულტურული სპეციფიკის მატარებელ ღია თვითორგანიზებულ სოციალურ სისტემად. ამ მიდგომით, დისერტაციაში გაანალიზებულია საბჭოთა საზოგადოება, სადაც სუბიექტ-ობიექტის

ურთიერთობა იგებოდა ვერტიკალური იერარქიისა და დაქვემდებარების პრინციპზე, რომლისგანაც მიღებული მემკვიდრეობის გამო საქართველოს (და სხვა პოსტსაბჭოურ) საზოგადოებაში ვერ დამკვიდრდა ევროპის განვითარებულ ქვეყნებისთვის დამახასიათებელი ასოციაციური ტიპის თვითორგანიზების მოდელი. ამავე დროს გაკრიტიკებულია რუსი და უკრაინელი მეცნიერების მოსაზრებები, რომლებიც ამ პრობლემიდან გამოსავალს ხედავენ სამეზობლო კავშირების გაძლიერებით. მათი აზრით, „თვითორგანიზებადი სამეზობლო ჯგუფები წარმოადგენენ ყველაზე მყარ და პირველად სტრუქტურულ ერთეულებს, რომლებიც ასახავენ თვითორგანიზების, თვითგანვითარებისა და ტრანსფორმაციის შინაგან ლოგიკას. სწორედ ისინი არიან შემძლე უზრუნველყონ თანასაზოგადოების, როგორც მართვის სუბიექტის თვითგანვითარება და შეასრულონ თანასაზოგადოების ორგანიზაციულ-სტრუქტურული პროცესის ფორმირების კატალიზატორის ფუნქცია“ (Воловодова, Е., Касперович, А. 2004. стр. 118).

დისერტაციაში ნაჩვენებია, რომ მართალია, სამეზობლო ჯგუფები წარმოადგენენ თვითორგანიზების ბუნებრივ ფორმას, მაგრამ სამეზობლო ურთიერთობებიც განიცდიან ტრანსფორმაციას და ფრაგმენტიზაციას. ამიტომ, ორიენტაციის აღება რღვევის პროცესში არსებულ ტრანსფორმირებად სისტემაზე, ისევე იქნება განწირული წარუმატებლობისათვის, როგორც საზოგადოებაში მისთვის უცხო, თუნდაც მოწინავე მოდელის ტრანსპლანტაცია. ნაჩვენებია, რომ სოციოკულტურული ფაქტორი არის მართვის პროცესებისადმი საზოგადოების ნიჰილისტური და ინდეფერენტული დამოკიდებულებისა და თვითორგანიზაციის აქტიური ფორმების არ არსებობის ერთ-ერთი და არა ერთადერთი მიზეზი. შესაბამისად, დისერტაციაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ თანასაზოგადოების ჩამოყალიბებისა და თვითორგანიზების ოპტიმალური ფორმების მოძიებისათვის გარდა სოციოკულტურული ფაქტორებისა, აუცილებელია შესწავლილი და გათვალისწინებული იქნეს თანამედროვე ეპოქის ის ინოვაციები, რომლებიც უშუალო გავლენას ახდენენ თვითორგანიზების ფორმებზე.

თვითორგანიზების თანამედროვე ფორმების განხილვას ეძღვნება დისერტაციის მესამე ნაწილის მეორე თავი. ამ თავში გაანალიზებულია თანასაზოგადოების ისეთი ფორმები, როგორცაა ქსელური საზოგადოება, სოციალური ქსელები და ვირტუალური თანასაზოგადოება. ეს არის დისერტაციის ერთ-ერთი საკვანძო თავი, რომელშიც ჩამოყალიბებულია ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირების და განვითარების შესაძლო მიმართულებები.

დისერტაციაში ნაჩვენებია, რომ ტექნოლოგიური პროგრესი და ინოვაციები, რომლებიც გავლენას ახდენენ და აწვითარებენ კომუნიკაციის შესაძლებლობებს, უშუალოდ ზემოქმედებენ საზოგადოების სტრუქტურებზე. საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიებმა შექმნეს თანასაზოგადოების ახალი ფორმის - ქსელური და ვირტუალური (ონ-ლაინ) საზოგადოების არსებობისა და განვითარების პირობები,

რომლის საფუძველზეც შეიძლება ითქვას, რომ XX საუკუნის ბოლოდან დაიწყო ახალ, პოსტინდუსტრიულ, საინფორმაციო საზოგადოებაზე გადასვლის ეპოქა.

დისერტაციაში, ქსელური საზოგადოების ანალიზი ეყრდნობა მანუელ კასტელსის ქსელური საზოგადოების თეორიას, ასევე გამოყენებულია ფრანგი პოსტსტრუქტურალისტების ჟ. დელეზის და ფ. გვატარის მიერ შემოღებული ქსელური საზოგადოების მოდელი („რიზომას“ მოდელი). დისერტაციაში ნაჩვენებია, რომ „რიზომა“, როგორც ქსელური სტრუქტურა დაპირისპირებულია ტრადიციულ, იერარქიულ სტრუქტურასთან. მაგრამ, ქსელური და იერარქიული სტრუქტურების ურთიერთდაპირისპირება სულაც არ ნიშნავს, რომ ქსელურ სტრუქტურისთვის საერთოდ უცხო იყოს იერარქიული ურთიერთობა, თუმცა ეს ურთიერთობა მხოლოდ დროის გარკვეულ მონაკვეთში შეიძლება არსებობდეს. ქსელურ სტრუქტურაში პოტენციურად ყველა მონაწილეს აქვს ურთიერთკავშირი. ზოგიერთი ეს კავშირი აკუმულირდება და წარმოშობს ხაზობრივ ან მატრიცულ სტრუქტურებს, რომლებიც შემდეგ ქრება სისტემის წინაშე დასმული ამოცანის გადაწყვეტასთან ერთად. მიუხედავად იმისა, რომ ქსელური სტრუქტურა არაიერარქიულია, მასში მონაწილეთა კავშირის აკუმულირების შედეგად წარმოშობილი ხაზობრივი სტრუქტურები სრულად იერარქიულია, ხოლო მატრიცული სტრუქტურებში ადგილი აქვს არა მხოლოდ იერარქიას, არამედ გადანაწილებასაც. ამიტომაც, ქსელური სტრუქტურის განსაკუთრებულობა და ხიბლიც მდგომარეობს იმაშიც, რომ მისი თითოეული მონაწილე შეიძლება გახდეს ლიდერი, შეასრულოს ცენტრის როლი, ან იყოს პასიური, მართვადი ობიექტის როლში.

დისერტაციაში განხილული და დახასიათებულია ქსელური ურთიერთობების ისეთი თანამედროვე ფორმა, როგორცაა სოციალური ქსელი. ჯორჯ ბარნზის (1954), ე. ბოტის (1957) და ილია შტეინბერგის (2010) შრომებზე დაყრდნობით კეთდება დასკვნა, რომ ქსელი არის სოციალური სივრცის სტრუქტურირების უნივერსალური საშუალება, რომელიც უზრუნველყოფს ადამიანებს შორის კომუნიკაციის ორგანიზებასა და მათ საბაზისო მოთხოვნების რეალიზებას. ამავდროულად, ქსელური კომუნიკაცია არის მულტიფუნქციონალური, რაც გულისხმობს არა მხოლოდ მრავალრიცხოვან და მუდმივად ზრდად ფუნქციებს, არამედ ამ ფუნქციების ერთდროულად განხორციელების შესაძლებლობასაც.

დისერტაციაში განხილული და დახასიათებულია ვირტუალური (virtual community), ონ-ლაინ თანასაზოგადოება (online community). გაანალიზებულია ამ ტიპის თანასაზოგადოების არსებობის შესახებ როგორც მომხრე, ისე მოწინააღმდეგე მეცნიერთა შეხედულებები. დასაბუთებულია, რომ ვირტუალური თანასაზოგადოება არ წარმოადგენს მხოლოდ წარმოსახვით თანასაზოგადოებას. ვირტუალური თანასაზოგადოების წევრები წარმოადგენენ კონკრეტულ ფიზიკურ პირებს თავის პიროვნული თვისებებით და მათ აქვთ თანასაზოგადოების სხვა წევრებთან „პირისპირ“ ურთიერთობები, ოღონს

განსხვავებული თვალსაზრისით. ამიტომაც, არ არის მართებული ვირტუალური და წარმოსახვითი თანასაზოგადოების გაიგივება. „ვირტუალური თანასაზოგადოება წარმოადგენს თანასაზოგადოების უფრო ძლიერ ფორმას, ვიდრე წარმოსახვითი ან „ფსევდო“ თანასაზოგადოება“ (Ринкявичюс, Л., Буткявичене, Э. 2007).

დისერტაციაში მოცემულია „ტრადიციული“ და „ვირტუალური“ თანასაზოგადოების ურთიერთშედარება და ნაჩვენებია „ვირტუალური“ თანასაზოგადოების ძირითადი უპირატესობები:

1) „ტრადიციული“ და „ვირტუალური“ თანასაზოგადოების განმასხვავებელი ერთ-ერთი ძირითადი ნიშანია თანასაზოგადოების წევრის ანონიმურობა. ანონიმურობა, ერთი შეხედვით, შეიძლება უარყოფით მხარედ შეფასდეს, მაგრამ მეორე მხრივ, ვირტუალური თანასაზოგადოების წევრთა ანონიმურობა არის თანასაზოგადოების წევრთა რეალური თანასწორუფლებიანობის გარანტია. ამ შემთხვევაში მართლაც არავითარი მნიშვნელობა არ აქვს მის ასაკს, სქესს, სოციალურ მდგომარეობას, ეროვნებას, მოქალაქეობრივ სტატუსს, წარმომავლობას. თანაბარი სტატუსი და თანაბარი მდგომარეობა იძლევა ვირტუალური თანასაზოგადოების წევრის ინდივიდუალური შესაძლებლობებისა და ნიჭის მაქსიმალურად გამოვლენის შესაძლებლობას. პიროვნებას წინ აღარ ეღობება იერარქიული საფეხურები, სტერეოტიპები, დოგმები და სხვა რაიმე ფორმალური თუ არაფორმალური შეზღუდვები. ვირტუალურ თანასაზოგადოებაში მისი როლი და ფუნქციები მხოლოდ მის ცოდნასა და უნარებზეა დამოკიდებული. ამგვარად, ვირტუალური საზოგადოება რეალურად წარმოადგენს თანასაზოგადოების ისეთ იდეალურ სახეს, სადაც თანასაზოგადოების წევრები სრულად თანაბარუფლებიანი, თანასწორნი და თავისუფლები არიან.

2) ვირტუალური თანასაზოგადოება არის სოციალური ერთობის თვითორგანიზებადი ფორმა. ამ ტიპის თანასაზოგადოებების ფორმირება და არსებობა მთლიანად არის დამოკიდებული მის წევრთა თავისუფალ ნებაზე და არა გარედან თავსმოხვეულ იძულებით ფორმებსა და ზომებზე. ამიტომ, ვირტუალური თანასაზოგადოება არის თვითორგანიზებადი ერთობა, რომელიც იქმნება, ფუნქციონირებს და ვითარდება მიზანმიმართული საწყისის გარეშე, ის არის ძალზედ დინამიური და მაღალი ადაპტაციის უნარის მქონე, რომელსაც შეუძლია ძალიან სწრაფად მოახდინოს რეაგირება შეცვლილ პირობებზე და იპოვოს ოპტიმალური გამოსავალი საკუთარი სისტემის გადასარჩენად და განსავითარებლად. ვირტუალური თანასაზოგადოება არის ქსელური საზოგადოება, სადაც ყველას ყველასთან აქვს ან შეუძლია ქონდეს კავშირი, სადაც თითოეულის ხმა მყისიერად ესმის ყველას.

3) ვირტუალური თანასაზოგადოება იძლევა სოციალური კაპიტალის შექმნის თვისობრივად ახალ შესაძლებლობებს. ვირტუალური ქსელი, როგორც აქტიური ისე პასიური მონაწილესათვის, ქმნის მათთვის საჭირო ინფორმაციის მიღების მაქსიმალურად

მოსახერხებელ და ხელმისაწვდომ პირობებს, იძლევა ქსელში პრაქტიკულად შეუზღუდავი რაოდენობის მონაწილეთა ჩართვის, ურთიერთგაცნობის, ახალ წევრთა მოზიდვის და ურთიერთნდობის ჩამოყალიბების შესაძლებლობებს, რომლის საფუძველზეც აყალიბებს ქსელურ თანასაზოგადოებაში ქცევის სოციალურ ნორმებს.

4) ტრადიციული, იერარქიული საზოგადოება საჭიროებს გარეგან სამართლებრივ მექანიზმებს, რათა იგი არ გადაიქცეს დიქტატორულ, ავტორიტარულ ან პატრონ-კლიენტელურ სისტემად. იერარქიის არსებობა მოითხოვს გარეგან ზემოქმედებას როგორც იერარქიის შესანარჩუნებლად, ისე სისტემის სამართლიანად მოსაწყობად. მაგრამ, სოციალური ერთობა, თავის ბუნებით არის თვითორგანიზებული სისტემა, რომელიც არა მხოლოდ არ საჭიროებს, არამედ გარკვეულწილად დაპირისპირებულიც არის გარეგან ზემოქმედებაზე. ამიტომ, შეიძლება ითქვას, რომ **ქსელური საზოგადოება არის უფრო „ბუნებრივი“, ვიდრე იერარქიული საზოგადოება.** ამ მოსაზრების დასადასტურებლად მოყვანილია სტაინ ბრეტენის (1981) და ბარი ველმენის (1979) კვლევები, რომელთა თანახმად, როგორც პირველყოფილი, ისე ნებისმიერი ზომის საზოგადოება გარეგანი ჩარევის გარეშე წარმოადგენს ქსელს და არა იერარქიული სტრუქტურით განსაზღვრულ ჯგუფს.

5) პირველყოფილი საზოგადოების ბუნებრივი, ქსელური ფორმის შეცვლა იერარქიული სტრუქტურით განპირობებული იყო ინფორმაციის გადაცემისა და მიღების ტექნოლოგიური ჩარჩოებით. თავდაპირველად მხოლოდ ზეპირი, „პირისპირ“ კომუნიკაციის არსებობა განაპირობებდა შედარებით დიდ ჯგუფში გარკვეულ იერარქიას და ამ ჯგუფში იმ წრის გამოყოფას, რომელიც იყო უფლებამოსილი ჯგუფის სხვა წევრებისთვის გადაეცათ ინფორმაცია. დამწერლობის შემოღებამ ინფორმაციის გაცემა გახადა უფრო სანდო (ზეპირისგან განსხვავებით წერილობითი კომუნიკაცია ნაკლებად იძლეოდა პირვანდელი ინფორმაციის ინტერპრეტირების საშუალებას) და გახადა შესაძლებელი ინფორმაცია უფრო ფართო წრეზე გავრცელებულიყო. პერიოდულმა ბეჭდვითმა პრესამ ინფორმაციის გაცემა გახადა არა მხოლოდ ყველასათვის უშუალოდ ხელმისაწვდომი, არამედ უფრო ოპერატიული, ხოლო ტელევიზიამ ინფორმაციის გავრცელება გადაიყვანა თითქმის ონ-ლაინ რეჟიმში. მაგრამ ყველა ზემო ჩამოთვლილ შემთხვევაში კომუნიკაცია არის ცალმხრივი. არსებობს სუბიექტი (ინფორმაციის მომზადებელი და გამცემი) და ობიექტი (ინფორმაციის მიმღები). **თანამედროვე ვირტუალური თანასაზოგადოება რადიკალურად ცვლის ამ მდგომარეობას. ინფორმაცია ვრცელდება არა მხოლოდ ონ-ლაინ რეჟიმში, არამედ იგი ხდება ორმხრივი. თანასაზოგადოების წევრი არის არა მხოლოდ ინფორმაციის მიმღები, არამედ ინფორმაციის შემქმნელიც და გამავრცელებელიც.**

ვირტუალური თანასაზოგადოების ეს აშკარა უპირატესობები ტრადიციულ, იერარქიულ თანასაზოგადოებაზე, სოციალური ქსელების გაფართოება და მასში სულ

უფრო მეტი ადამიანის ჩართვა მიუთითებს საზოგადოების ტრანსფორმაციასა და სოციალური ერთობის ახალი ტიპის ფორმის ჩამოყალიბებაზე, რომელიც პერსპექტივაში ჩაანაცვლებს ტრადიციულ სოციალურ კავშირებსა და სტრუქტურებს. ამასთან, ვირტუალური თანასაზოგადოება არ არის მოწყვეტილი რეალობას, პირიქით, იგი საზრდოობს რეალობით და წარმოადგენს ამ რეალობის ასახვას, ოღონდ უკვე განსხვავებულ ფორმატში და კომუნიკაციის განსხვავებული ფორმით. დისერტაციაში დასაბუთებულია, რომ ვირტუალური თანასაზოგადოება არ ნიშნავს არსებული ფიზიკური სოციალური კავშირების მოსპობას, არამედ იგი აჩენს დამატებით შესაძლებლობებს და ახდენს არსებული სოციალური კავშირების შევსებასა და გაფართოებას. ამასთან, ეს არის პრინციპულად ახალი შესაძლებლობები და კავშირები, რომელთაც ძალუძს რადიკალურად შეცვალოს მართვის პროცესები. ამიტომაც, შეიძლება ითქვას, რომ ქსელური საზოგადოება არის გლობალიზაციის შედეგად სტრუქტურირებული კომუნიკაციური სივრცის ადექვატური სოციალური ინტერაქციის ის ახალი კონფიგურაცია, რაც მიუღწეველია ტრადიციული ინსტიტუტებისათვის.

დისერტაციის მესამე ნაწილის მესამე თავი ეხება თანასაზოგადოების ახალი ტიპის ფორმების გავლენას მართვის მოდელზე. საზოგადოების განვითარების ისტორია ადასტურებს, რომ თვითორგანიზების პროცესები წინ უსწრებს და განსაზღვრავს საჯარო ხელისუფლების ფორმირების პროცესს. თანასაზოგადოებასა და ხელისუფლების პოლიტიკურ ნების ინტერესთა შეჯახება განაპირობებს საჯარო მართველობის მოდელს, რომელიც ყალიბდება პოლიტიკურ პროცესთა სუბიექტების კონკურენციის პირობებში.

ტრადიციულ, იერარქიულ საზოგადოებაში მართვა განიხილება, როგორც სუბიექტის (ხელისუფლების) მოქმედება მართვის ობიექტზე (საზოგადოებაზე). პოსტარაკლასიკური პარადიგმა კი მართვის სუბიექტის ადგილს განსაზღვრავს თავად ობიექტის (საზოგადოების) სტრუქტურაში, რომლის მიხედვით ხელისუფლება-საზოგადოება წარმოადგენს არა იერარქიულ, არამედ ქსელურ სისტემას. ქსელურ სისტემაში მთავარი სუბიექტი ხდება ინდივიდი, პიროვნება, რომელიც განთავისუფლებულია იერარქიული მარწუხებისაგან და გააჩნია სრული შესაძლებლობა წარმოაჩინოს საკუთარი პოტენციალი, რომელიც მყისიერად შეიძლება გახდეს ქსელის სხვა ნებისმიერი მომხმარებლისთვის გამოსაყენებელი და აისახოს მთლიანად ქსელის გამლიერებაზე. ურთიერთკომუნიკაციის ასეთი ფორმა ზეგავლენას ახდენს და პრინციპულად ცვლის მართვის ტრადიციულ სქემას. ქსელურ საზოგადოებაში წამყვანი ადგილი უკავიათ მის წევრებს და არა სტრუქტურებს. ამიტომ, ქსელური საზოგადოება იგება და „იმართება“ წევრთა მონაწილეობით და არა ინსტიტუციებით. ამ დებულებიდან გამომდინარე, დისერტაციაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ქსელურ საზოგადოებაში წარმომადგენლობა, როგორც წამყვანი სტრუქტურა და ინსტიტუცია, თანდათან პოზიციებს

დათმობს და ჩანაცვლდება თითოეული წევრის უშუალო მონაწილეობით, რაც გზას უხსნის „მონაწილეობითი დემოკრატიის“ ფორმების დამკვიდრებას.

დისერტაციაში განხილულია კეროლ პეიტმანის (1970) მონაწილეობითი დემოკრატიის (participate democracy) თეორია. ამ თეორიის კრიტიკოსები მის უმთავრეს ხარვეზად მიუთითებენ „პირდაპირი დემოკრატიის ეფექტიანი და მდგრადი ინსტიტუტის არსებობის შეუძლებლობაზე როგორც სივრცით-დროით ისე სუბიექტ-ობიექტის ურთიერთობაში“ (Грачев М.Н., Мадатов, А.С. 2004) და მიაჩნიათ, რომ „თანამედროვე პირობებში მონაწილეობითი მოდელი წარმოადგენს მხოლოდ იდეალს, სასურველ ნორმას, რომლისკენაც უნდა ვისწრაფოთ, მაგრამ რომლის მიღწევაც ძალიან რთულია“ (Баранов, Н.А. 2008).

დისერტაციაში ნაჩვენებია, რომ ეს მსჯელობა მართებულია ტრადიციული საზოგადოების, მაგრამ არა პოსტინდუსტრიული, საინფორმაციო საზოგადოებისთვის. ონ-ლაინ საზოგადოებაში დრო-სივრცის კატეგორიები აღარ წარმოადგენენ ურთიერთობის შემაფერხებელ ფაქტორებს, ხოლო სუბიექტ-ობიექტის ურთიერთობა იცვლება სუბიექტისა და ობიექტის ურთიერთშერწყმით, რის გამოც **პირდაპირი დემოკრატიის განხორციელება არათუ შეუძლებელი, არამედ სრულიად რეალური ხდება.**

თანამედროვე ეპოქაში უმთავრესი ღირებულება და რესურსია ინფორმაცია. ონ-ლაინ საზოგადოება თანაბრად ხელმისაწვდომს ხდის ყველასთვის ამ რესურსს. თუმცა, აქ დგება პრობლემა, როცა მოზღვავებული და უსასრულო რაოდენობის ინფორმაცია განაპირობებს „ინფორმაციულ ვაკუუმს“. დისერტაციაში განხილულია თეოდორ ადორნოს (1992) და ი. ჰაბერმანსის მიერ დასმული პრობლემა, როცა ინფორმაციის მასის გაზრდამ და საინფორმაციო ინდუსტრიის განვითარებამ კიდევ უფრო გაზარდა მანიპულირების შესაძლებლობა და წარმოშვა „დემოკრატიის დეფიციტი – ვარდნა რეალურ დემოკრატიულ ქმედებებსა და იდეებს შორის.“

დისერტაციაში ნაჩვენებია, რომ ეს არის მართვის ტრადიციული მოდელის პრობლემა, როცა ერთ მხარეს დგას ინფორმაციის შექმნისა და გავრცელების ინსტიტუციები, ხოლო მეორე მხარეს საზოგადოება, როგორც ინფორმაციის მიმღები. ქსელური მართვისა და ქსელური საზოგადოების ერთ-ერთი უპირატესობაც იმაში მდგომარეობს, რომ ქსელური მართვის პროცესში ონ-ლაინ თანასაზოგადოება არის არა მხოლოდ ინფორმაციის მიმღები, არამედ ინფორმაციის შემქმნელიც და გამავრცელებელიც.

„მონაწილეობითი დემოკრატიის“ უპირატესობას და მართვის ამ ფორმის დანერგის აუცილებლობას განაპირობებს ისიც, რომ თანამედროვე ეპოქაში თითქმის ყოველწუთიერმა ინფორმაციამ და მასზე ხელმისაწვდომობამ უაღრესად დინამიური და მუდმივად ცვალებადი გახადა იდეები, შეხედულებები, ინტერესები და მთლიანად საზოგადოების ცხოვრება. XX საუკუნის ბოლომდე ტრადიციულ საზოგადოებაში არსებული სტაბილური უმრავლესობა, რომელიც ესადაგებოდა საარჩევნო ციკლებს და

ქმნიდა წარმომადგენლობითი დემოკრატიის საფუძველს, თანამედროვე ეპოქაში იცვლება დინამიური უმრავლესობით, რომელიც მუდმივად განიცდის ცვლილებას ყოველ კონკრეტულ მოვლენასთან და საკითხთან მიმართებით.

დისერტაციაში მოყვანილი სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე ნაჩვენებია სოციალური ქსელების მუდმივად მზარდი გავრცელება და მათი გავლენა პოლიტიკურ პროცესებზე, რაც მიუთითებს, რომ მართვის მოდელში ჩანაცვლების პროცესი უკვე დაწყებულია. ნაჩვენებია, რომ XXI საუკუნე არის წინა საუკუნეებისგან პრინციპულად განსხვავებული კომუნიკაციური და ინფორმაციული ეპოქის დასაწყისი. ახალი ეპოქა მოითხოვს და ახდენს კარდინალურ ცვლილებებს საზოგადოებრივ ურთიერთობებში, საზოგადოების კონსტრუქციაში და მართვის სისტემაში. გლობალიზაციის უპირველესი ეფექტი ვლინდება საზოგადოების „ატომიზაციით“, რაც ნიშნავს საზოგადოების არსებული ტრადიციული სტრუქტურების რღვევას. მაგრამ ეს სულაც არ არის „კაცობრიობის აღსასრული“. ინდივიდუალიზმი შეუთავსებელია ტრადიციულ, მაგრამ აუცილებელია ონ-ლაინ საზოგადოებისთვის.

ტრადიციული საზოგადოების საფუძველია შრომის განაწილების პრინციპი. ასეთი საზოგადოება ეფუძნება ერთობლივ, კოლექტიურ მოქმედებას, როცა თითოეულს გარკვეული, კონკრეტული ადგილი უკავია და არის „ჭანჭიკი“ ერთიან მექანიზმში. ამიტომაც, ასეთი ტიპის საზოგადოებაში ინდივიდუალური მოქმედებები საფრთხის შემცველია. ასეთი მოქმედებები არღვევენ იერარქიულ წესრიგს და ინდივიდი მუდმივ კონფლიქტშია საზოგადოებასთან. სრულიად საპირისპირო მდგომარეობაა ქსელურ საზოგადოებაში. „რიზომას“ მოდელში სწორედ ინდივიდებს, ინდივიდუალურ მოქმედებებს უჭირავს წამყვანი ადგილი და ამ მოდელში უკვე იერარქიული, თუნდაც დემოკრატიული გზით შექმნილი წარმომადგენლობითი სტრუქტურები მოდიან კონფლიქტში ახალი ტიპის საზოგადოებასთან. თანამედროვე, ინფორმაციული და ცოდნის საზოგადოება არის რადიკალურად განსხვავებული ინდუსტრიული (მანუფაქტურული) საზოგადოებისგან. ამ ტიპის საზოგადოების განვითარება დამოკიდებულია არა ზუსტად გაწერილ ფუნქციათა შესრულებასა და იერარქიულ ორგანიზაციაზე, არამედ ინდივიდუალურ, ზოგჯერ სრულიად არაორდინალურ გადაწყვეტილებებსა და ქსელურ ურთიერთობებზე. ასეთი ტიპის საზოგადოება ეფუძნება ინდივიდის თავისუფლებას და მის უნარს გამოავლინოს საკუთარი, ინდივიდუალური შესაძლებლობები.

ამ მოსაზრებებიდან გამომდინარე დისერტაციაში კეთდება დასკვნა, რომ მონაწილეობითი დემოკრატია არის მართვის ის ფორმა, რომელიც სრულად შეესაბამება და რეზონანსულია საზოგადოებაში მიმდინარე თვითორგანიზებასთან. ეს არის განვითარების ბუნებრივი და გარდაუვალი პროცესი, რომელიც რადიკალურად ცვლის დამკვიდრებულ შეხედულებებს და ტრადიციულ ღირებულებებს.

იმის დასადგენად, თუ რამდენად არის ქსელური მართვის მოდელი და ქსელური ურთიერთობები მისაღები და მისადაგებული საქართველოს რეალობას, დისერტაციაში დახასიათებულია ქართული საზოგადოების ისტორიული ბედ-უკუღმართობის გამო ჩამოყალიბებული თვითორგანიზების სპეციფიური ფორმა, რასაც ილია ჭავჭავაძე „გათითოკაცებულ“ საზოგადოებას უწოდებს და ხასიათდება უკიდურესი ინდივიდუალიზმით, არაორგანიზებულობითა და კოლექტიური მოქმედების მიუღებლობით. ქართული საზოგადოების ეს თვისება თითქმის გადაუჭრელ პრობლემას წარმოადგენს ტრადიციული საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ასაშენებლად. მაგრამ, ეს თვისება არის უმთავრესი ღირებულება და აუცილებელი პირობაც კი თანამედროვე, ქსელური საზოგადოებისთვის. **ქსელური საზოგადოება არის ინდივიდების საზოგადოება. ამ ტიპის საზოგადოებაში ინდივიდუალიზმი თამაშობს მთავარ როლს და ინდივიდუალური ქმედების ერთობლიობა განაპირობებს ქსელის განვითარებას. ამდენად, ის თვისება, რაც უარყოფითად ფასდება ტრადიციულ საზოგადოებაში, არის არა მხოლოდ დადებითი, არამედ აუცილებელიც ქსელური საზოგადოებისთვის. ამიტომ, საქართველოს დღევანდელი, ინდივიდუალიზირებული საზოგადოება ბევრად უფრო იოლად მოერგება და უფრო ბუნებრივად მიიღებს ქსელურ ურთიერთობას და მონაწილეობით მართვას, ვიდრე იერარქიულ, თუნდაც დემოკრატიულ პრინციპების საფუძველზე შექმნილ ორგანიზაციულ სტრუქტურებს.**

ამ მოსაზრებებიდან გამომდინარე, დისერტაციაში კეთდება დასკვნა, რომ საქართველოში ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირებისა და მართვის სისტემაში თანასაზოგადოების როლის განსაზღვრისას საჭიროა ორიენტაცია ავილოთ თანასაზოგადოების ქსელურ და არა „ტრადიციულ“, იერარქიულ ფორმების დამკვიდრებაზე.

დისერტაციის ბოლო, მეოთხე დასკვნით ნაწილში განხილულია ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირების ძირითადი პრობლემები და მოცემულია რეკომენდაციები მათ გადასაწყვეტად. მეოთხე ნაწილი შედგება ორი თავისაგან. პირველ თავში 2002-2016 წ.წ. ჩატარებული კვლევებისა და ანგარიშებზე დაყრდნობით შეფასებულია ადგილობრივი თვითმმართველობისადმი ნდობისა და თვითმმართველობის განხორციელებაში მოქალაქეთა მონაწილეობის დონე. შეფასების გასაკეთებლად გამოყენებული იქნა საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრის მიერ 2002 და 2005 წ.წ. კვლევა „არასამთავრობო ორგანიზაციების მიმართ მოსახლეობის დამოკიდებულების სოციოლოგიური შესწავლა“; სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტის მიერ 2009 წ. ჩატარებული კვლევა „მოქალაქეთა მონაწილეობა თვითმმართველობაში“; პაველ სვიანივეიჩის მიერ 2011 ჩატარებული კვლევა და ანალიზი „საზოგადოებრივი აზრი ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ საქართველოში“; საზოგადოებრივი კვლევის ცენტრის მიერ ჩატარებული კვლევა და

ანალიზი „სოციალური კაპიტალის როლი საქართველოს სოფლის განვითარებაში“; G-PAC პროგრამისა და „სამოქალაქო საზოგადოების რეგიონული ქსელის“ ფარგლებში ა/ო „სიდა“-ს მიერ 2013 წ. ჩატარებული „სოფლის მოსახლეობის კვლევა“; ACT-ის მიერ 2013 და 2015 წ.წ. ჩატარებული „საქართველოს მოსახლეობის კმაყოფილების კვლევა საზოგადოებრივი მომსახურებით კვლევა“. აგრეთვე ფონდი „ღია საზოგადოება საქართველოს მიერ“ 2007, 2008, 2009-2010 წ.წ. „ადგილობრივი დემოკრატიის განვითარების წლიური ანგარიში“; სამოქალაქო კულტურის საერთაშორისო ცენტრის მიერ გამოცემული „ადგილობრივი თვითმმართველობა საქართველოში 1991-2014“ და „ადგილობრივი თვითმმართველობის რეფორმა საქართველოში 2013-2014“.

ამ კვლევებისა და ანგარიშების საფუძველზე ნაჩვენებია ადგილობრივი თვითმმართველობისადმი მოსახლეობის ნდობის დაბალი ხარისხი, თვითმმართველობის განხორციელებაში მოქალაქეთა მონაწილეობის დაბალი დონე და საზოგადოებაში ფრუსტრაციის ხარისხის ზრდის ტენდენცია (თვითმმართველობისათვის არასოდეს მიუძღრათავს მოქალაქეთა 78%. ხოლო მოსახლეობის 80% არ აქვს იმედი, რომ თვითმმართველობის განხორციელებაში მათი ჩართულობა იქნება შედეგის მომტანი). ასეთი მდგომარეობა განაპირობებს იმას, რომ ხდება საქართველოს მოქალაქეების საჯარო ცხოვრებიდან „სისტემური გამოთიშვა“ (სვიანივეიჩი, პ. 2011).

დისერტაციის მეოთხე ნაწილის მეორე თავში განხილულია ადგილობრივი თანასაზოგადოების დაბალი სოციალურ-პოლიტიკური აქტიობის ძირითადი მიზეზები და შემოთავაზებულია რეკომენდაციები ამ პრობლემათა გადასაწყვეტად.

დისერტაციაში გამოყოფილია თანასაზოგადოების დაბალი სოციალურ-პოლიტიკური აქტიობის შემდეგი ძირითადი მიზეზები:

1) „საზოგადოების ატომიზაცია“. ეს წარმოადგენს არა მხოლოდ საქართველოს, არამედ პრაქტიკულად ყველა ქვეყნისათვის დამახასიათებელ პრობლემას. უკვე ნახევარ საუკუნეზე მეტია სოციოლოგები და პოლიტოლოგები საუბრობენ საზოგადოების დაბალ სოციალურ-პოლიტიკურ აქტიობაზე, რაც გამოიხატება არა მხოლოდ არჩევნებში, არამედ მთლიანად საზოგადო ცხოვრებაში მოქალაქეთა მონაწილეობის შემცირებით. ზ. ბაუმანის (2005) აზრით თანამედროვე საზოგადოების მიერ შექმნილი „ატომიზირებული ინდივიდუუმები“ ნაკლებად არიან ორიენტირებულნი და შემძლე სახლისა და სამუშაოს გარეთ გააჩნდეთ მყარი სოციალური ურთიერთობები. უმეტეს შემთხვევაში ადამიანი მხოლოდ საკუთარი ძალის იმედადაა. სოციალურ ატომიზაციას განსაკუთრებით ხელს უწყობს ურბანიზაცია. ქალაქი, თავის არქიტექტურით აიძულებს ადამიანს ჩაიკეტოს თავის ბინასა და სამუშაო ადგილზე. პირის წარმატებულობა უმთავრესად განისაზღვრება მატერიალური მდგომარეობით და საზოგადოებრივი საქმიანობა ნაკლებ პოპულარული ხდება.

დისერტაციაში გაკრიტიკებულია ეს მოსაზრება და დასაბუთებულია, რომ „საზოგადოების ატომიზაცია“ არის არა მიზეზი, არამედ განვითარების (მათ შორის ურბანიზაციის) შედეგი. საზოგადოების „ატომიზაცია“ წარმოადგენს მიმდინარე ევოლუციური პროცესის შედეგს და არა აქტიობის შემცირების მიზეზს. მიზეზი მდგომარეობს საზოგადოებაში მიმდინარე პროცესების შეუთავსებლობასთან საერთო ინტერესების ფორმირებისა და განხორციელების ტრადიციულ ინსტიტუციებთან, ფორმებთან და მეთოდებთან. ამიტომ, სწორედ მათი შეცვლაა საჭირო, რათა ისინი მიესადაგოს საზოგადოებაში მიმდინარე ცვლილებებს.

2) სოციალური ფენების პოლარიზება და მათ შორის მზარდი განსხვავებულობა. საბჭოთა წყობილებაში აღზრდილი ადამიანები მოუმზადებელი აღმოჩნდნენ ცივილური ფორმით გადასულიყვნენ საბაზრო ეკონომიკაზე. სახელმწიფო სტრუქტურებმა ამ პროცესის ჰარმონიულად წარმართვის ნაცვლად, ხელი შეუწყვეს ქონების დატაცებასა და განადგურებას, რომლის შედეგად მოხდა სოციალური ფენების პოლარიზება. საზოგადოების პოლარიზებული ფენების არსებობა ხელს უშლის საერთო ინტერესების და შესაბამისად თანასაზოგადოების ფორმირებას. სიღარიბის ზღვარზე და ზღვარს ქვემოთ მყოფი ადამიანები, რომლებიც საზოგადოების უდიდეს ნაწილს შეადგენენ, თავის ძალისხმევას მიმართავენ საარსებო წყაროს საძიებლად. ასეთ საარსებო წყაროდ კი უპირატესად სახელმწიფო სოციალურ დახმარებაში პოულობენ. შესაბამისად, მათი მთავარი ინტერესი მიმართულია ამ შემწეობის მიღებასა და შენარჩუნებისაკენ. ასეთი მდგომარეობა განაპირობებს იმას, რომ აქტიობა იცვლება შემგუებლობით. ინდივიდები ხარჯავენ თავის დროს და ძალისხმევას რათა მოერგონ და შეეგუონ არსებულ მდგომარეობას და არ არიან მზად ძალისხმევა მიმართონ არსებული მდგომარეობის შეცვლისაკენ. ამ პრობლემის გადასაწყვეტად შემოთავაზებულია სოციალური დახმარების პოლიტიკის რადიკალური შეცვლა, ხოლო მეორე მხრივ თვითორგანიზების მასტიმულირებელი ინსტრუმენტების გამოყენება. როგორც მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნების პრაქტიკა ადასტურებს, არსებობს პირდაპირ პროპორციული დამოკიდებულება თანასაზოგადოების თვითორგანიზების დონესა და თანასაზოგადოების წევრთა ცხოვრების დონეს შორის. რაც უფრო მაღალია თანასაზოგადოების თვითორგანიზებულობა და სოციალური კაპიტალი, მით უფრო მაღალია თანასაზოგადოების წევრთა ცხოვრების დონე. დისერტაციაში შემოთავაზებულია რეკომენდაცია, რომ საჭიროა თანასაზოგადოების განვითარება (community development) აყვანილი იქნა სახელმწიფო პოლიტიკის დონეზე და ადგილობრივ თანასაზოგადოების განსავითარებლად მოხდეს სპეციალური პროგრამების დაფინანსება სახელმწიფო ბიუჯეტიდან.

3) პროფესიონალებსა და არაპროფესიონალ აქტივისტებს და ზოგადად ადგილობრივ მოსახლეობაში განსხვავებული ინტერესების არსებობა. ეს არის

პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოების პრობლემა, როცა ადგილობრივი აქტივისტები იკავებენ რა რომელიმე არჩევით თანამდებობას, თავის საქმიანობას მიმართავენ პირადი ან კორპორატიული მიზნების მისაღწევად. ამიტომ თავისუფალი და დემოკრატიული არჩევნების გზითაც კი არჩეული პირები ანგარიშვალდებულნი ხდებიან მისი კანდიდატურის წამომყენებელ პარტიის ან სულაც მესამე პირების მიმართ და არა საკუთარი ამომრჩევლებისა და თანასაზოგადოების წინაშე. ეს პრობლემა დაკავშირებულია წარმომადგენლობითი ინსტიტუტების არაეფექტურობაზე, განსაკუთრებით პოსტსაბჭოთა საზოგადოებაში, რომლის გადაწყვეტის ყველაზე ოპტიმალურ გზად შემოთავაზებულია მონაწილეობითი ფორმების დამკვიდრება.

4) ადგილობრივი თანასაზოგადოების აქტიობის ზრდაში სახელმწიფო ხელისუფლების პოლიტიკური ნების არ არსებობა. ამ პრობლემის გადაწყვეტის გზად, დისერტაციაში რეკომენდირებულია თვითმმართველობის თვითორგანიზებადი საწყისის განვითარება, რომელიც ხელისუფლებით საწყისთან სინერგიული კავშირით თავად მოახდენს გავლენას ხელისუფლების პოლიტიკური ნების ფორმირებაზე.

5) დასახლების სტატუსის არ არსებობა. ადგილობრივი თანასაზოგადოება იქმნება კონკრეტულ ტერიტორიასთან დაკავშირებული ინტერესებიდან გამომდინარე. ამიტომ, თანასაზოგადოების აქტიურობა განპირობებულია იმით თუ რა უფლებები აქვთ და რა ზეგავლენის მოხდენა შეუძლიათ ამ ტერიტორიის განვითარებისთვის. საქართველოს მოქმედი კანონმდებლობით, დასახლება არის მხოლოდ გეოგრაფიული ადგილი, მისამართი, რომელიც აღნიშნავს პირის რეგისტრაციის ადგილს. ასეთი მდგომარეობა ხელს უშლის ადგილობრივი თანასაზოგადოების ჩამოყალიბებას, რადგან ის საერთო ინტერესები, რომელიც შეიძლება არსებობდეს ამ ტერიტორიასთან მიმართებით ვერ ღებულობს შესაბამის სამართლებრივ მხარდაჭერასა და ფორმირებას.

დასახლება საუკუნეების განმავლობაში იყო თანასაზოგადოების არა მხოლოდ ტერიტორიული, არამედ, საერთო ინტერესების ფორმირების საფუძველი. საერთო სარგებლობის საძოვარი, სათიბი, სარეზერვო დანიშნულების მიწა, მიმდებარე ტყე, ჭალა, მდინარე თუ წყარო წარმოადგენდა თანასაზოგადოების საერთო ქონებას, რომელსაც თანასაზოგადოება დამოუკიდებლად უვლიდა, პატრონობდა და განაგებდა. სწორედ ეს განაპირობებდა თანასაზოგადოების, როგორც სუბიექტის არსებობას. გასაბჭოების შემდეგ, თანასაზოგადოების სამკვიდროს „საერთო-სახალხო“ საკუთრებად გამოცხადებით, ნიადაგი გამოეცალა თანასაზოგადოებას არსებობას. დისერტაციაში ნაჩვენებია, რომ სწორედ ეს არის მთავარი მიზეზი, რომლის შედეგად დასახლებამ დაკარგა სტატუსი. ამ პრობლემის გადასაწყვეტად, დისერტაციაში აუცილებელ პირობადაა მიჩნეული დასახლებისათვის იმ ქონების დაბრუნება, რომელიც მას ჩამოერთვა გასაბჭოების შედეგად. ნაჩვენებია, რომ დასახლებისათვის ამ ქონების დაბრუნებით არა მხოლოდ ხელი შეეწყობა თანასაზოგადოების ფორმირებას (შეიქმნება საერთო ინტერესების ჩამოყალიბების

საფუძვლები), არამედ პრინციპულად შეიცვლება თანასაზოგადოების დამოკიდებულებაც ამ ქონების მიმართ.

დასახლებისათვის სტატუსის აღდგენა და ქონების დაბრუნება ასევე უკავშირდება დასახლების მართვის სტრუქტურებისა და ორგანოს საკითხს. ამ საკითხთან დაკავშირებით, დისერტაციაში დასაბუთებულია, რომ დაუშვებელია კანონის ან სხვა ნორმატიული აქტის საფუძველზე დასახლების მართვის ორგანოს სტრუქტურისა და უფლებამოსილების განსაზღვრა. დისერტაციით, თანასაზოგადოების თვითორგანიზების ყველაზე ბუნებრივ და შესაბამისად, ყველაზე ოპტიმალურ ფორმად მიჩნეულია „რიზომას“ მოდელი, რომელიც გამორიცხავს იერარქიას, ეფუძნება თანასაზოგადოების ყველა წევრის რეალურ თანაბარუფლებიანობას და საშუალებას აძლევს თანასაზოგადოების ყველა წევრს მაქსიმალურად გამოავლინოს საკუთარი შესაძლებლობები. ამასთან, აღნიშნულია, რომ ეს მოდელი რეალიზებადია ონ-ლაინ საზოგადოებაში, ხოლო შესაბამისი ტექნოლოგიური საშუალებების გარეშე შეიძლება არსებობდეს მხოლოდ მცირე დასახლებაში, სადაც ყველა ყველას იცნობს და აქვთ ერთმანეთთან ყოველდღიური ურთიერთობა. საშუალო და დიდ დასახლებებში, ეს მოდელი, შესაბამისი ტექნოლოგიური უზრუნველყოფის გარეშე ვერ იმუშავებს. ამიტომ, ასეთი ტიპის დასახლებებში გვერდს ვერ ავუვლით სპეციალური ინსტიტუციის შექმნის საჭიროებას, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს საერთო ინტერესების შესაბამისად დასახლების განვითარების დაგეგმვა და დასახლების ქონების მართვა. მაგრამ, ასეთი ინსტიტუციის შექმნისას უნდა იქნეს გათვალისწინებული, რომ ის არის თვითორგანიზებადი ერთობის და არა ხელისუფლების ინსტიტუტი. ამიტომ, მისი შექმნა და ფუნქციონირება უნდა დაეფუძნოს თვითორგანიზების პრინციპებს და არ უნდა მოხდეს ამ ინსტიტუტის ზედმეტი ფორმალიზება, რომლითაც იგი შეიძლება გადაიქცეს ადმინისტრაციულ ორგანოდ და თანასაზოგადოების ინტერესების ნაცვლად მოახდინოს საკუთარი ინტერესების ფორმალიზება. ამ მოსაზრებიდან გამომდინარე, დისერტაციაში შემოთავაზებულია მოხდეს დასახლების მართვის ორგანოს - „საზოგადოებრივი საბჭოს“ შექმნა მოსახლეობის გამოკითხვის გზით, იმის გათვალისწინებით, რომ პირის „საზოგადოებრივი საბჭოს“ წევრად შერჩევა, არ ნიშნავს ამ პირის განსაკუთრებულ სტატუსს და მოსახლეობის კვლავ პასიურ ობიექტად დარჩენას. დასახლების ნებისმიერ მცხოვრებს უნდა ქონდეს უფლება დაესწროს საბჭოს სხდომას და იმავე უფლებებით (მათ შორის ხმის უფლება) ისარგებლოს, როგორც „საზოგადოებრივი საბჭოს“ წევრმა. ანუ, დასახლების მართვის ინსტიტუციის წევრია მთლიანად დასახლების მოსახლეობა, ხოლო შერჩევა ხდება იმ პირების გამოსაყოფად, რომლებიც იქნებიან „საკონტაქტო პირები“. „საზოგადოებრივი საბჭოს“ ამგვარი ფორმირება საშუალებას იძლევა მოსახლეობა მაქსიმალურად იქნეს ჩართული დასახლების საჭირობოროტო საკითხების გადაწყვეტაში, შერჩეულ საბჭოს წევრებს არ ქონდეთ სხვებისგან განსხვავებული განსაკუთრებული დამატებითი უფლებები და ვალდებულებები. ასეთი სახით მივიღებთ საკმაოდ მოქნილ

ინსტიტუციას, რომელიც „რიზომას“ მსგავსია და შესაბამისი ტექნოლოგიური უზრუნველყოფის შემთხვევაში ადვილად გადავა მართვის ახალ მოდელზე.

დისერტაციაში აღნიშნულია, რომ დასახლების მართვასა და თანასაზოგადოების ჩამოყალიბების პროცესში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება მუნიციპალიტეტის წარმომადგენელს, რომელმაც ადმინისტრაციულ ფუნქციებთან ერთად უნდა შეიძინოს „ორგანიზატორის“ (Community development worker) ფუნქციები. წარმომადგენლის საქმიანობის ერთ-ერთი მთავარი მიმართულება უნდა იყოს ადგილობრივ მოსახლეობისთვის დახმარების გაწევა საერთო ინტერესების ფორმირების, დისკუსიების წარმართვის, დასახლების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის მომზადებისა და პრიორიტეტების განსაზღვრის მიზნით. ამ ფუნქციის შესრულებას, რა თქმა უნდა, სჭირდება შესაბამისი კვალიფიკაცია და უნარ-ჩვევები. ამიტომ, საჭირო იქნება საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებში შემოღებული იქნეს სპეციალური სასწავლო დისციპლინა, რომელიც მოამზადებს თანასაზოგადოების განვითარების სპეციალისტებს.

6) თვითმმართველი ერთეულის შეზღუდული უფლებამოსილებები.

თვითმმართველობის განსახორციელებლად პირის აქტიობა დაკავშირებულია თავად თვითმმართველობის ორგანოთა უფლებამოსილებასთან. რაც უფრო ფართოა მუნიციპალიტეტის უფლებამოსილება, მით უფრო მეტია მოქალაქის ინტერესი მონაწილეობა მიიღოს თვითმმართველობის განხორციელებაში. ამიტომ, საჭიროა პირველ რიგში კონსტიტუციის დონეზე იქნეს აღიარებული სახელმწიფოსა და მუნიციპალიტეტს შორის უფლებამოსილების გადანაწილების სუბსიდიარობის პრინციპი. ამ პრინციპის დაცვა უზრუნველყოფს დეცენტრალიზაციის განხორციელებას და ცენტრალური უწყებებიდან მოსახლეობის უპირველესი საზოგადოებრივი მომსახურების მიწოდებასთან დაკავშირებული უფლებამოსილებების (კომუნალური, განათლების, სოციალური უზრუნველყოფის, ბუნებრივი რესურსების მართვის) გადაცემას მუნიციპალიტეტებისათვის.

7) საფინანსო-ეკონომიკური რესურსების სიმწირე.

დისერტაციაში აღნიშნულია, რომ რესურსული უზრუნველყოფის გარეშე მხოლოდ უფლებამოსილების გაზრდა ვერ იქნება შედეგის მომტანი. ამიტომაც, ფისკალური დეცენტრალიზაცია წარმოადგენს თვითმმართველობის განვითარების ერთ-ერთ ცენტრალურ საკითხს. ამ თვალსაზრისით განხილულია „კრიტიკული მასის“ თეორია. ამ თეორიის თანახმად არსებობს გარკვეული კრიტიკული მასის ზღვარი (ადგილობრივი ბიუჯეტის ზომა), რომლის გადალახვის შემთხვევაში საფუძველი ეძლევა მოქალაქეთა მიერ თვითმმართველობის განხორციელებას. ამ ზღვრის მიღწევამდე კი ფუჭი იქნება ნებისმიერი სხვა რაიმე მასტიმულირებელი მექანიზმების შემოღება თვითმმართველობის განხორციელებაში მოქალაქეთა მოსაზიდად.

მოყვანილი მაგალითებითა და კვლევის შედეგებით დასაბუთებულია, რომ მარტო ფინანსური რესურსების სიდიდე არ არის მოქალაქეთა აქტიურობის განმაპირობებელი. ცხადია, აუცილებელია ფისკალური დეცენტრალიზაცია, აუცილებელია მუნიციპალიტეტებს ქონდეთ უფლებამოსილების განსახორციელებლად თანაბარზომიერი ფინანსური რესურსები, მაგრამ კიდევ უფრო მთავარია ამ რესურსების დამოუკიდებლად და მოსახლეობის ინტერესების შესაბამისად განკარგვა.

დისერტაციის დასკვნაში აღნიშნულია, რომ საჭიროა მოვახდინოთ როგორც საკანონმდებლო, ისე პრაქტიკული საქმიანობის კონცეპტუალური გადაფასება, თვითმმართველობის არსის, სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში მისი ადგილის, თვითორგანიზებისა და ადგილობრივი თანასაზოგადოების მნიშვნელობის, მათი ფორმირებისა და განვითარების დაფუძნება თანამედროვე თეორიებზე. ამ მიზნის განსახორციელებლად მოცემულია გასატარებელი ღონისძიებები, რომელებიც წარმოადგენენ ნაშრომის ძირითად შედეგებს.

ნაშრომის ძირითადი შედეგები

1. თვითმმართველობის არსის გაგება უნდა დაეფუძნოს დუალისტურ თეორიას, რომლის მიხედვით თვითმმართველობა წარმოადგენს საზოგადო და სახელმწიფო ელემენტების ერთობლიობას. მასში ხდება როგორც ადგილობრივი საზოგადოების ისე სახელმწიფოს ინტერესებისა და ხედვების თავმოყრა და შეჯერება. თვითმმართველობის ასეთი, ორგვაროვანი ბუნება განაპირობებს იმას, რომ არასწორია ძირითადი აქცენტების გადატანა თვითმმართველობისა და სახელმწიფოს ურთიერთგამიჯვნაზე. თვითმმართველობა ვერ იქნება „სახელმწიფო სახელმწიფოში“. ასეთი გამიჯვნით, რეალურად ხდება თვითმმართველობისა და სახელმწიფოს დაპირისპირების პროვოცირება, სადაც თვითმმართველობა ყოველთვის წაგებული დარჩება. ამიტომ, ადგილობრივი თვითმმართველობა არ უნდა დავუპირისპიროთ სახელმწიფოს. თვითმმართველობისა და სახელმწიფოს ფუნქციონირება განხილული უნდა იქნეს ერთიან სისტემაში, რომელიც მოიცავს როგორც ორგანიზებად, ისე თვითორგანიზებად საწყისებს.

2. თვითმმართველობის განხორციელების უმთავრესი პრინციპია მოქმედების თავისუფლება, გადაწყვეტილების მიღება დამოუკიდებლად და საკუთარი პასუხისმგებლობით. ამ პრინციპის რეალიზებისათვის მხოლოდ უფლებამოსილების გამიჯვნა არა არის საკმარისი. თვითმმართველობა უნდა ხორციელდებოდეს კანონის ფარგლებში (როგორც ამას აღიარებს „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ევროპული ქარტია) და არა კანონმდებლობის შესაბამისად (როგორც ეს არის მოცემული საქართველოს კონსტიტუციითა და ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსით). აუცილებელია საბოლოოდ უარი ითქვას საბჭოთა პერიოდიდან დამკვიდრებულ „intra vires“ პრინციპზე. კანონით უნდა დადგინდეს თვითმმართველობის განხორციელების ფარგლები და არა განხორციელების წესი. ამიტომ, პრინციპულად არასწორია კანონით და

კანონქვემდებარე აქტებით თვითმმართველობის განხორციელებისა და საქმიანობის წესის დეტალური გაწერა, რაც ზღუდავს მოქმედების თავისუფლებას და თვითმმართველობის ორგანოებს აქცევს ამ წესების მხოლოდ შემსრულებლად.

3. საჭიროა მოხდეს მუნიციპალიტეტის საკუთარი უფლებამოსილებების დაყოფა სახეებად და გამოიყოს სავალდებულო უფლებამოსილებები. ასევე აუცილებელია თვითმმართველობის ცნების განსაზღვრისას აღდგეს „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ევროპული ქარტიის აღიარებული თვითმმართველობის განხორციელების მიზანი, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობა ხორციელდება ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესების შესაბამისად. დაუშვებელია თვითმმართველობის განხორციელების დავიწროება მხოლოდ საზოგადოებრივი მომსახურების მიწოდებით. თვითმმართველობისთვის უმთავრესია არა „ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხების გადაწყვეტა“, არამედ ამ საკითხების გადაწყვეტა მოსახლეობის ინტერესების გათვალისწინებით.

4. აუცილებელია კანონით მოხდეს თვითმმართველობის უფლების სუბიექტად ადგილობრივი თანასაზოგადოების აღიარება, ადგილობრივი თანასაზოგადოება უნდა განიმარტოს, როგორც ლოკალურ ტერიტორიასთან დაკავშირებულ მოსახლეობის თვითორგანიზებული ერთობა. ამასთან, თანასაზოგადოება შეიძლება ჩამოყალიბდეს მხოლოდ ბუნებრივი თვითორგანიზების პროცესში. გარე ფაქტორებს შეუძლიათ მხოლოდ ინიცირება გაუწიონ და ხელი შეუწყონ მოსახლეობის თანასაზოგადოებად ტრანსფორმაციის პროცესს და დაუშვებელია ამ პროცესში იძულებითი სახის ჩარევა.

5. აუცილებელია დასახლებისთვის (თვითმმართველი ქალაქის უბნებისათვის) იურიდიული პირის სტატუსის მინიჭება და თანასაზოგადოებისათვის მისი მართვაში გადაცემა. დასახლებას უვადო და უსასყიდლო სარგებლობის უფლებით უნდა გადაეცეს დასახლების არსებობისათვის აუცილებელი ქონება. დასახლებისათვის იურიდიული პირის სტატუსის მინიჭება შექმნის საერთო ინტერესების და შესაბამისად ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირების საჭიროებას, რაც იძლევა მდგომარეობის რადიკალურად შეცვლის შესაძლებლობას. ასეთი მიდგომა მართვის მონაწილეობითი ფორმების დანერგვით, თითოეული ინდივიდის სხვაზე დამოკიდებულებისა და „მთხოვნელის“ მდგომარეობა შეიცვლება მეპატრონის პოზიციით, რადგან ქსელური ურთიერთობა გამორიცხავს იერარქიულ დაქვემდებარებას, პასუხისმგებლობის ერთმანეთზე გადაბრალებას და „მაყურებლის“ პოზიციაში ყოფნას. დასახლება (უბანი) არის ის ყველაზე ბუნებრივი ტერიტორიული ერთეული სადაც არის შესაძლებელი ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფუნქციონირების დაწყება და თვითმმართველობის საზოგადოებრივი საწყისების გააქტიურება, რაც უშუალო ზემოქმედებას მოახდენს მუნიციპალიტეტის ორგანოების საქმიანობაზე და უზრუნველყოფს მოსახლეობის ინტერესების შესაბამისად თვითმმართველობის განხორციელებას.

6. საქართველოს სინამდვილეში თვითმმართველობის განხორციელება და არსებობა დაკავშირებულია საზოგადოებრივ საწყისების გამლიერებაზე, რაც თანამედროვე პირობებში მხოლოდ მონაწილეობითი ფორმების გააქტიურებით შეიძლება იქნეს მიღწეული. ამიტომ, საჭიროა კანონით დაშვებული იქნეს ადგილობრივი რეფერენდუმი, როგორც ადგილობრივი თანასაზოგადოების მიერ თვითმმართველობის უშუალო განხორციელების ფორმა.

7. დასახლების მართვასა და თანასაზოგადოების ჩამოყალიბების პროცესში განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს მუნიციპალიტეტის წარმომადგენელს, რომელმაც ადმინისტრაციულ ფუნქციებთან ერთად უნდა შეიძინოს „ორგანიზატორის“ (Community development worker) ფუნქციები. წარმომადგენლის საქმიანობის ერთ-ერთი მთავარი მიმართულება უნდა გახდეს ადგილობრივ მოსახლეობისთვის დახმარების გაწევა საერთო ინტერესების ფორმირების, ურთიერთკომუნიკაციის გაუმჯობესების, დისკუსიების წარმართვის, დასახლების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის მომზადებისა და პრიორიტეტების განსაზღვრის მიზნით. წარმომადგენელმა უნდა იტვირთოს არა ხელმძღვანელისა და ლიდერის, არამედ ორგანიზატორის ფუნქციები და შეასრულოს „კატალიზატორის“ როლი თანასაზოგადოების ჩამოსაყალიბებლად. ამ ფუნქციის შესრულებას, რა თქმა უნდა, სჭირდება შესაბამისი კვალიფიკაცია და უნარ-ჩვევები. ამიტომ, საჭირო იქნება საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებში შემოღებული იქნეს სპეციალური სასწავლო დისციპლინა, რომელიც მოამზადებს თანასაზოგადოების განვითარების სპეციალისტებს.

8. საჭიროა მოხდეს არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირების უფრო დეტალური კლასიფიცირება, სადაც ცალკე სახედ იქნება გამოყოფილი კორპორაციულად ორგანიზებული არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირები (კონდომინიუმი, დასახლება), მუნიციპალიტეტის მიერ დაფუძნებული არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირები (სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებები, სკოლისგარეშე დაწესებულებები და ა.შ.). ასევე სასურველია არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირის ცალკე სახედ გამოიყოს თავად მუნიციპალიტეტების ასოციაციები.

9. თანამედროვე საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები რადიკალურად ცვლიან საზოგადოებაში არსებულ ურთიერთობებს. ახალი ეპოქა მოითხოვს ახალი ტიპის თანასაზოგადოების ფორმებს. ეს ფორმები, საზოგადოების თვითორგანიზებით ყალიბდება ქსელური ურთიერთობების სახით. ქსელური საზოგადოება არის თანამედროვე ეპოქის თანასაზოგადოების შესაბამისი ფორმა და აქცენტის სწორედ ამ ფორმის განვითარებაზე უნდა იქნეს აღებული.

დისერტაციასთან დაკავშირებული პუბლიკაციების სია:

1) „თვითმმართველობის ფუნქციონირების პრაქტიკა (1991-2012)“. გამოქვეყნებულია სამოქალაქო კულტურის საერთაშორისო ცენტრის მიერ ჟურნალში „ადგილობრივი თვითმმართველობა საქართველოში 1991-2014. 2015 წ.“

2) „ადგილობრივი თანასაზოგადოება (ეროზა), როგორც ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელების აუცილებელი პირობა“. გამოქვეყნებულია „კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის მაცნე“-ში 2016 წ. N10

3) The Local Self-Government Code of Georgia, the issue of self-organization and the concept of self-government according to the European Charter of Local Self-Government. გამოქვეყნებულია საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის ონ-ლაინ ჟურნალში. 2016 წ.

Number of pages of the thesis- 298.

The thesis consists of the following sections and chapters:

Introduction

Section I.

The essence of local self-government. The place and role of self-government within the public administration system

Chapter I. The importance and place of local self-government within the public administration system

Chapter II. Theories of local self-government

Chapter III. The concept of local self-government

Chapter IV. Local self-government as a public institution

Chapter V. The concept of self-government in the European Charter of Local Self-Government and Georgian legislation. Deficiencies of the Code of Local Self-Government of Georgia

Chapter VI. Basic principles of local self-government

Section II.

Local community, self-organization and forms of self-organization

Chapter I. Local community

- The definition
- Community as a type of social cohesion
- Theoretical approaches of the research of a local community
- Key features of a local community

Chapter II. Self-organization

- Historical aspects of the self-organization theory
- Self-organization and organization

Chapter III. Main aspects of formation of a local community

Chapter IV. Historical aspects of a local community

Chapter V. Efforts aiming to artificially establish a local community

Chapter VI. Legal forms of citizens' self-organization

- Classification of the forms of local community
- Neighborhood unions
- Condominium
- Community unions
- General Meeting

- Territorial public self-government

Section III. Prospects of local community

Chapter I. Socio-cultural aspect. Traditions and innovations

Chapter II. Modern forms of self-organization: the networked community, public networks and online community

- Networked community
- Social networks
- Virtual community

Chapter III. From the representative to the participatory (direct) democracy

Section IV. Main problems of formation of a local community, recommendations and conclusions

Chapter I. Assessment of the current status of local self-government and local community

Chapter II. Main reasons of low socio-political activity of a local community

Conclusions

Bibliography

Abstract

The thesis deals with the determination of the place of local self-government within the public administration system and the role and importance of local communities in exercising self-government. Applying the analysis of self-government theories and the principles of the European Charter of Local Self-Government, justification for the dual nature of local self-government, for its state as well public, self-organizing bases has been provided. Based on this, the current status of the implementation of local self-government in Georgia has been evaluated and major flaws of respective Georgian legislation have been outlined. It has been substantiated that self-government, due to its dual nature, necessarily requires, along with legislative amendments, enhancement of the public basis of the exercise of self-government as a self-organizing unity. Based on the theory of synergetics, issues of self-organization and organization, major features and forms of a local community and stages of its development, including the attempts to artificially establish local communities, and legal forms of self-organization have been analyzed. It has been demonstrated that a community as a self-organizing unity can be formed by neither coercion nor by legislative obligations. Self-organization is a natural process of evolution the forms of which comply with the requirements of the era. Referring to these conclusions and based on the theories of Jan Van Dijk, Manuel Castells, Pierre Bourdieu and John Coleman, also the post-structuralists Gilles Deleuze and Pierre-Félix Guattari, the impact of modern information communication technologies and globalization upon the formation of a territorial unity of population has been assessed. It has been proven that modern communications are principally changing the existing hierarchical forms. A conclusion has been drawn that the existing traditional forms of community have exhausted themselves and therefore, their further stimulation, even in legislative terms, will yield no results; neither would be beneficial to „revive“ those centuries-old forms which were appropriate and traditional to respective previous ages. XXI century, the era of an information society requires new forms of community which are formed as network relations by the self-organization of society. This opens the way for the development of the forms of direct, participatory democracy at the level of local self-government. Referring to the theories of participatory democracy of Carole Pateman, Zh. Zimmerman, Peter Bachrach and Benjamin R. Barber, the opportunity to incorporate contemporary forms of self-organization in local self-government has been highlighted. That opportunity is related to granting the status of a legal person to a settlement as the most natural territorial unit of local community, and to managing by the local community that unit using a participatory form.

Topicality of the subject

Since 1998's first local elections, numerous amendments have been made to the legislation regulating self-government in Georgia. As a matter of fact, the amendments made preceded each new elections of local authorities taking place in the years 1998, 2002, 2006, 2010 and 2014. Legislative reforms encompassed both the institutional arrangement and territorial fundamentals of local self-government. Despite the radical nature of the reforms, the existing situation has not changed, in fact. Local authorities remain to be distant from the population; they operate as bodies which depend on the central government. It has been already 18 years that local authorities have been established in Georgia;

however, they still continue to be alienated from the public. Society is not involved in exercising self-government and is restricted only to the voting in local elections. All the studies carried out from the day of establishment of self-government up to present prove that the level of trust in local authorities as well as the rate of citizens' participation in exercising self-government is extremely low. This confirms that the problem has been conditioned by a deep-rooted cause and it cannot be solved only by making legislative, even radical changes.

The major flaw of the reforms which have been implemented in Georgia up to present and aimed to establish self-government, is the failure to take into consideration the factor of population- the key subject of self-government. That failure has also been caused by the fact that the above reforms have been planned and translated into legislation without an in-depth, scientific study of this process in the country. Regrettably, very few scientific works have been drafted on local self-government in Georgia, while the municipal law as one of the branches of law is still being developed. Searching an „easier“ way and copying the models applicable in the developed European countries with a view to addressing this problem would not yield appropriate results. Local authorities in European countries were established in a natural way, by providing an institutional framework for the self-organization of population. The situation in Georgia is fundamentally different. The self-government is being established and reformed from the „top“, by adopting and amending legislative acts. Eradicating the Soviet legacy and forming self-government by taking a formal approach, only undertaking legislative reforms would be impossible without reconsidering the essence of local self-government, determining the place of self-government within the public administration and studying scientifically the role of communities in the introduction of the institution of local community and in the exercise of self-government.

Therefore, the primary objective of the study is to determine the essence and place of self-government within the public administration, as well as to examine the internal properties of this institution and analyze the forms of self-organization of population and respective contributory factors in the process of establishment and evolution of self-government. That objective is also related to the analysis of the impact of modern, primarily information communication technologies and globalization on the formation of a territorial unit of population as the major subject of local self-government that fundamentally replaces the traditional, hierarchical system with a non-hierarchical, networked system.

The above objectives of the study determine the strategy of the study which includes the following: to analyze the essence and specifics of local self-government, to identify the factors which contribute to the actual establishment and development of local self-government. The strategy also considers the review of potential directions of a new type of social cohesion, based on the theories of a networked society and participatory democracy.

The topicality of the subject has also been conditioned by the significance of development and forms of self-organization of population in the country as an essential pre-condition for the establishment of local self-government. The problems relating to the formation of local self-government in Georgia have not been studied based on the theories of self-organization which, on the one hand, has been caused by a traditional approach towards the management of social process, the perception of management as an

organized process that excludes the importance of self-organization, and on the other hand, by the lack of practice of actual self-government that causes the lack of respective empirical basis.

The institutions of „community“, „territorial unity“ and „territorial public self-government“ have not been introduced into the legislation of Georgia. Furthermore, the impact of modern information technologies and their capacities upon the process of territorial self-organization of population in terms of their potential influence and the way technological breakthroughs (primarily, information communication technologies) can be applied for self-organization of population and the development of self-government have not been studied.

The **novelty of the study** lies in the following:

- By assessing the dual nature of local self-government, providing justification for local self-government as a state and public, self-organizing basis and analyzing the principles of the European Charter of Local Self-Government, the actual status of local self-government in Georgia will be evaluated and major deficiencies of the conceptual nature of the legislation of Georgia will be pointed out;
- The impact of modern information communication technologies on the formation of territorial unity of population will be assessed and there will be provided grounds confirming the fact that the existing, traditional, hierarchical forms have exhausted themselves and there is a need to focus mainly on new types of forms of a community which can be developed by a self-organizing society, in the form of networked relationships that opens the way for the emergence of forms of the direct, participatory democracy at the level of local self-government. Opportunities for incorporating contemporary forms of self-organization and participatory democracy in local self-government will also be provided in the thesis;
- Considering the specifics of Georgia as a country, the factors contributing to self-organization of a local community, as well as the mechanisms and forms which can be applied to actually influence the process of self-organization will be determined.

Objectives of the study:

A) To determine the place and role of local self-government within the public administration; to demonstrate the dual nature of local self-government both as a state and public, self-organizing basis;

B) To analyze essential properties of the social unit relating to a local territory; to determine the place and importance of a local community as a self-organizing cohesion in the process of reformation and evolution of local self-government; to classify the forms of the social unit relating to a certain territory;

C) To demonstrate the impact of information communication technologies on the forms of self-organization of population and to determine the potential directions of development.

To achieve the goal of the study, the following **objectives** have been set:

- To identify the place and role of local self-government within the public administration, based on the determination of the essence and purpose of local self-government and the analysis of self-government theories;
- To study social cohesion and theoretical foundation of self-organization of population on a micro territory;
- To study historical background and various forms of territorial self-organization and to provide their comparative analysis;
  - To analyze the legal framework applicable in the area of legislative regulation of the formation and operation of territorial self-organization; to provide a comparative analysis of the legislation of Georgia and respective foreign countries; to elaborate appropriate recommendations with a view to improving the legislative framework;
  - To analyze the factors which induce the socio-political passivity of population;
- To assess the impact of modern information communication technologies on the forms of self-organization of the population having an interest in a certain territory and to determine potential directions of development.

The object of the study is social cohesion relating to the territory as a form of self-organization of population; challenges facing the formation of a self-organizing social cohesion and prospects for development.

The subject of the study is local self-government and the forms of self-organization of the population having an interest in a certain territory.

The hypothesis of the study is as follows:

- 1) Local self-government is a synergetic unity of a state government and the territorial self-organization of a society;
- 2) Modern information communication technologies ensure the development of networked relationships, fundamentally change the traditional, hierarchical forms of citizens' self-organization and open the way for the development of the direct, participatory democracy at the level of local self-government.

Theoretical and methodological bases of the study

The study applies the methods of systemic, structural-functional, historic, hermeneutical and comparative analysis and synergetic, logical, complex and legal modeling (simulation).

As a theoretical basis for the determination of the place of local self-government within a governance system, the dualist theory of local self-government has been used, according to which, local self-government combines both the state and public bases. Local self-government should not be considered as solely a state or a public institution. Local self-government is the level at which state and public interests are confronted and harmonized. Therefore, local self-government is an intermediary element linking the state and the public. It is, on the one hand, connecting the state and the public to each other, and on the other hand, it is the tool that promotes the development of a society, public

relations and the state governance. Local authorities are not only the formalized institutions established by a state through law, but the institutions set up for the purpose of accomplishing the interests of a local community.

As a theoretical and methodological basis for the research of self-organization of population, the theory of dissipative structures and the irreversible thermodynamics (Ilya Prigogine and Isabelle Stengers), synergetics (Hermann Haken), autopoiesis (Humberto Maturana and Francisco Varela), the General Systems Theory (Ludwig Von Bertalanffy) and cybernetics (Norber Wiener) have been taken. Although, the above theories mainly deal with physical and biological phenomena, they and the conclusions drawn upon them have been successfully used lately to explain social phenomena. The above theories have laid a foundation to a new, post-nonclassical paradigm that, unlike the classical opinion on management (according to which, the subject of management is located at the top of the object of management- the society, determines the latter's goal and leads it towards that goal), allocates the subject of management within the structure of the object of governance (i.e. the society) itself. Respectively, social management, according to the new paradigm, involves multiple subjects, a clear example of which is a territorial community with a non-hierarchical structure in which the relationship between the subject and the object is not opposed; instead, it is synergic. The management process emerges not at one point, but stems from various points of social self-organization. According to Ferdinand Tönnies, self-organization, cohesion (Gemeinschaft) of local population is formed based on instincts, feelings, organic relations and it creates informal social groups constituting the nucleus of local self-government. In his book „Information and Synergetics“, Hermann Haken identifies major features of a self-organizing system: „a system is self-organizing, if it acquires a certain time-specific or spatial structure without the external specific influence. The specific influence is the external interference that determines for (imposed upon) the system a structure and functions. From the outside, the self-organizing system is subject only to non-specific influences“. Respectively, according to this explanation, it shall be incompatible with the self-organizing system to determine, from the outside, rules for operation, as well as a structure and functions. Similar conclusion has been drawn by Humberto Maturana in his theory of autopoiesis, according to which, living systems form themselves, at the same time, retaining their own organization by varying their own structures. According to this theory, systems are autonomous and their formation is not dependent on the environment. The factors forming the system emerge within this system itself; however, this does not imply that the system is closed and does not respond to the changes occurring in the environment. In the autopoietic systems, environmental impulses cause internal reactions. These impulses are able to alter internal structures of the system, but not the system itself. Referring to the above theories, the thesis provides justification for the fact and draws the conclusion that only the external impact directed to create such a system would be unsuccessful. The legislative and organizational measures taken by the state governance to regulate self-government and focused on its institutional structure would yield no results without supporting the self-organization. Such an approach only impedes the establishment of self-government, as, under such conditions, the system itself seeks the way of its own development and attempts to overcome the imposed regulating barriers which do not comply with its internal, self-organizing nature. The external impact can only stimulate the self-organizing system; it is not able to form the system.

When studying the issue of self-organization of population at a micro territorial level, the studies of Donald and Richard Warrens, G. Galster, G. Gottdinner and T. Suttles on neighbourhood communities as a socio-cultural system were used.

When analyzing the impact of the networked community and modern information and communication technologies on social cohesion and new forms of self-organization, the theories of Jan Van Dijk, Pierre Bourdieu, Manuel Castells and John Coleman, also the post-structuralists- Gilles Deleuze and Pierre-Felix Guattari were used, while the prospects of the incorporation of contemporary forms of self-organization in local self-government and of their development have been based on the theories of participatory democracy of Carole Pateman, C.B. Macpherson, Zh. Zimmerman, Peter Bachrar and Benjamin R. Barber.

Practical significance of the study

The findings and recommendations obtained from the study can be applied to:

- 1) Improve the legislative framework of local self-government;
- 2) Facilitate, by local authorities, the process of self-organization of population;
- 3) Select, by the population, the most appropriate forms of self-organization;
- 4) Serve as a basis for future studies of the processes of formation and operation of self-governing units.

Structure of the thesis

The thesis consists of an introduction, 4 sections, 17 chapters and a conclusion.

The introduction provides justification for the topicality of the subject matter of the study, determines the object, subject matter and strategy of the study, explains the practical importance of the subject matter, the goal set, the method of research applied, the scientific novelty and gives the description of the structure of the thesis.

The first section explains the essence of local self-government, the place and role of self-government within the public administration. Based on the theories of local self-government, the European Charter of Local Self-Government, the comparative analysis of the legislation of post-Soviet and Eastern European countries and Georgia, the essence and definition of local self-government and its relation to the state and public systems have been reviewed.

Based on respective analysis, a conclusion that self-government is a dynamic unit subject to permanent changes has been drawn. It expresses socio-cultural characteristics, traditions and rules of respective population, as well as reflects the processes ongoing in a contemporary society. Therefore, there exists no uniform, universal theory and model which „can be recognized and used in all countries and for every occasion“ (Lazarevski N.I 1910 p. 78) .

Self-government holds a transitional status from self-organization to governance and it is subject to the impact caused both by specific, external and internal processes. The essence of self-government lies in the dialectic union of two major bases: on the one hand, local authorities are integrated in the mechanism of public administration, due to which, self-government is a separate level of public government. On the other hand, self-government is a form of self-organization of local community. Such status of self-

government conditions the need to stimulate the external specific impact (improvement of legislation) as well as, in the case of Georgia, primarily, the activation of population. Therefore, stability and development of self-government depends on the equal representation and balance of these two factors. In addition, this equality and balance are synergic, not mechanical in nature. Not only the society from the „bottom up“ and the state from the „top down“ exert an influence on self-government, but the self-government itself influences, on the one hand, the society („keeps people agile, encourages them to take care of rgw common good“), and on the other hand, the state („ensures the democratic nature of the regime of public administration and serves as grounds for such regime“).

This approach has been applied to assess Georgian legislation and major deficiencies of the Code of Local Self-Government which make them incompatible with the European Charter of Local Self-Government. The regulation of exercise of self-government has been pointed out in the thesis as one of the major flaws of the legislation of Georgia. The European Charter relies on the negative, „ultra vires“ principle of regulation and states that self-government is exercised „within a law“, while Georgian legislation is based on the positive, „intra vires“ principle of regulation and establishes that self-government shall be exercised based on law, in the manner prescribed by legislation. This is a principal misconception that not only contradicts the essence of self-government and diminishes its importance, but also exclude, in practical terms, the need to form a community. Therefore, it is highly important to ultimately give up the „intra vires“ principle which is one of the major problems that hinders the formation of local self-government, local community and in general, the change of the views of the society inherited from the Soviet times.

The second section of the thesis is dedicated to local community, self-organization and forms of self-organization. It focuses on one of the main subjects of study- local community. Chapter 1 of this section includes 4 sub-chapters:

1. Definiton;
2. Community as a type of social cohesion;
3. Theoretical approaches of the research of local community;
4. Major features of local community.

The primary problem arises with respect to the definition itself. The issue of local community in Georgia has, regrettably, been studied to a lesser extent. There is no definition relevant to the words- community and Gemeinschaft in the science of law in Georgia, where, formerly, the definition „თემი“ ([themi]) was, more or less, equivalent to the above words. However, under the current legislation, the meaning of this word is defined not as a territorial self-organization of population, but as a collection of settlements. Therefore, to denote the meaning of this definition, the following definition- „territorial unity“, „territorial public self-government“ and „local community“ have been used in the thesis. However, all of these definitions are provided in a broader sense and they imply all forms of self-organization (both formal and informal) of the population having an interest in a certain territory.

Referring to the theories and studies of Ferdinand Tönnies (1998), Jan Szczepański (1969), D. Poplin (1979) and J. Giller (1955), three key features of local community have been identified in the

thesis, with respective description: 1) territorial unity; 2) social interaction; 3) common connections. The thesis also provides a characterization of local community using economic, ethnographic, ecological, politological, legal, psychological, science-based managerial and sociological (stratification-specific, systemic, institutional and resource-specific) approaches. Based on these approaches, there has been drawn a conclusion that in the modern era, a territorial feature is no longer the essential determinant of community as it was in previous centuries and it has been replaced with the territory-specific interests. In addition, self-organization shall be regarded as one of the key features of local community. To provide a detailed review of this key feature, chapter 2 of the 2nd section is dedicated to the issue of self-organization for the theoretical and methodological basis of which serve the theory of dissipative structures and the irreversible thermodynamics (Isabelle Stengers and Ilya Prigogine), synergetics (Hermann Haken), autopoiesis (Ludwig von Bertalanffy), the general systems theory (Humberto Maturana and Francisco Varela) and cybernetics (Norbert Wiener), while based on the concepts of A. Bogdanov (1989) and I. Prigogine (1995), the definitions of „self-organisation“ and „organization“ have been analyzed. Referring to these theories, a conclusion that social self-organization is a spontaneous process characteristic to any social system that simultaneously aims to maintain itself as a system and to subject itself to development, has been drawn. Territorial unity essentially differs from the organization and its key feature is self-organizing nature of local community as a social system.

Chapter 3 of the 2nd section of the thesis is dedicated to the review of the factors (natural, geographical, economic, infrastructural, political, historical, social and cultural) which affect the formation of a local community. It has been shown that these factors exert an influence at both macro (for the entire community) and micro (for specific communities) levels. In an ideal situation, the process shall proceed from within the community; however, this does not exclude the impact from the outside (by public and local authorities). The latter are able to facilitate or impede the formation of a community. The thesis provides justification for the fact that these are the very external factors which contribute to the diversity of forms of a community. The community can be long-term or single, short-term. It can be established to solve a particular problem (be mono-functional) or deal with a broad range of issues. It can be recognized by law, placed within a legislative framework (but not defined by law) and hold the status of a legal person, or be an informal union (based both on a written or verbal agreement and on a „tacit“ agreement). It can be focused on solving household, welfare or social problems or on joint economic activities and on gaining profit. It can be positive (aiming to create, generate something) or negative (preventing something, an act of protest, etc.) in its content. It can be based on the management of common assets (for instance, a condominium) or not related to the availability of common assets.

Chapter 4 of Section 2 provides an analysis of historical aspects of development of a local community and reviews the evolution of a community starting from the prehistoric social unity based on blood ties to the industrial society. It has been shown that technological advancements of communication (information transfer and reception) constitute one of the major factors determining the evolution of a community: the breakdown of the primitive social unity built upon blood ties, on the one hand, and generation of wider opportunities to form open social unities out of the closed social groups. The same

chapter provides, in the format of a table, a comparison of the key features of communities in the prehistoric and industrial ages.

Chapter 5 of Section 2 deals with the attempts to artificially form a community, the possibility to establish a harmonized, „new society“ under the external, purposeful impact. The thesis discusses such attempts in two groups: the first group involves the attempt to create, on a voluntary basis, even a small, yet independent community out of the like-minded persons that will be operating based on the rules it has determined for itself and will not depend on the external world. As an example of such group, the thesis reviews Robert Owen's commune „New Harmony“, Charles Fourier's social commune- Phalansteres, agricultural partnerships of the „Tolstoyans“ and colonies of the type of a commune, cohousing, the so-called „Free State“ commune and „Twin Oaks“ in the United States, Marinaleda Commune in Spain, ZEGG community and Kommune Niederkaufungen in Germany.

The attempts made by the second group are more global in nature and consider using the state mechanisms for the establishment of a fair, „new society“. There are reviewed such examples of these attempts as Tabor Town in the 14th century, the Münster commune in the 16th century, the Soviet communes, economic unions (agricultural commune, workmen's agricultural cooperative association, agricultural partnership and Kolkhoz) and Soviet „Public Self-Regulating Bodies“, also the „Folk Communes“ established during the political and economic campaign- the „Great Leap Forward“ in China. By demonstrating the above examples, it has been shown that the attempt to artificially create a community, notwithstanding the great ideals the creators may aspire, are destined for failure. Similar communities may exist for only a certain period of time, during which the external impact conditioning their establishment is present. After that impact is diminished or ceases to operate, the units formed based on it, ceases functioning too.

The last, 6th Chapter of Section 2 of the thesis discusses legal forms of a local community and provides a classification of local communities and a detailed review of the following main forms of a community:

- a) Neighborhood unions;
- b) Condominiums;
- c) Community unions and mutual assistance funds;
- d) General Assembly;
- e) Territorial public self-governments.

To analyze the **neighborhood unions**, there has been mainly used the classification of unions of Donald and Richard Warren (1977), T. Suttles (1972), G. Galster (2001) and M. Gottdiener (1994), as well as the works of Albert Hunt (1974), R. Andersson and S. Mustard (2010), I. Kokarev (2001), S. Nedelso and E. Shomina and the study of E. Zakharova (2012) „Local solidarity: Districts of Tbilisi as part of the neighborhood unions“ on the same topic. To provide a general picture of the evolution of these unions in Georgia, the changes to these unions have conditionally been divided in three periods:

1. The Soviet period- up to 1990. Approximately uniform social status and income as well as often similar housing conditions and jobs of the population of that period provided fair opportunities for the formation of close neighborly relations. Those factors make, according to the classification of M. Gottdiener, the neighborhood union look like the mutually connected neighborhood union of the middle class, with just one difference: due to the Soviet system, those unions failed to develop relations with the external institutions (schools, kindergartens, local authorities) to the extent as it was allowed and possible in the United States and European countries.

2. The „Crisis“ period- 1991-2005. The civil conflict and criminal situation in the 1990s transformed the neighborhood unions into the „defensive neighborhood“ as characterized by T. Suttles. The same period gave rise to social differentiation of population.

3. The period from 2005 can be described as a dismantling of the social institute of a „district“ formed from the Soviet times as the unity based on „criminal romanticism“. The standing of criminals in the community was undermined that deprived the so-called „street academy“ and „districts“ of their attractiveness. The legislative amendments made during the same period, provided for the neighborhood unions a legislative basis for the development of linkages- the third criterion of Warrens: at public schools were established boards of trustees elected and operated by the school pupils` parents. Based on a territorial principle, at local authorities, advisory boards were set up which involved representatives of the population. A law on housing partnerships (associations) was adopted. However, providing a legislative framework was not sufficient for the development of neighborhood unions. A dramatic differentiation of revenues of the population and the increasing number of the households below the poverty threshold and of the households benefiting from social allowance increased the difference between the number of those able to provide assistance and of those in need of such assistance to the extent that the well-to-do families either tried to move to new location or they maximally griped the circle of neighbors. The migratory processes which affect the neighborhood unions have been large in scale. Therefore, according to M. Gottdiener's classification, the current neighborly relations have been assessed in the thesis as an anomic neighborhood union characterized by a poor level of organization of its members, weak neighborly ties and a low level of mutual trust, with each member trying to independently solve his/her own subsistence-related problems.

Condominium is a form of common property (or a form of management of common property) that, at first glance, has nothing to do with a self-organizing unity of population. However, the specifics of creation of condominiums in Georgia (as well as in post-Soviet countries) lie in the fact that as a result of the reform aiming to privatize the housing funds, apartment dwellers were declared as the owners of the apartments they lived in almost in one day. As a result, the neighbors, at the same time, became condominium members. Therefore, with very few exceptions, we may consider a condominium as the form institutionalized by the Law on Neighborhood Union. The thesis provides comparison of the laws of various countries- USA (1961), France (1965), Germany (1951), post-Soviet countries- the Russian Federation (1996), Moldova (2000), Armenia (2002) which regulate the operation of condominiums and the Law of Georgia on Apartment Owners' Partnership (2007). It has been shown that even though, the latter law, despite its flaws, provided a legislative framework for the neighborhood unions, granted them additional powers and most importantly, allowed the apartment dwellers to become the apartment

owners, however, as can be concluded from the analysis of the 9-year operation of the partnerships, the latter failed to use that potential. The erroneous policy pursued by the state and local authorities often transformed the apartment owners' partnerships into a mere politicized addition to the public administration because of which they failed to strengthen the rather weaned neighborhood unions and shift them to a new dimension. Weak neighborhood unions, the lack of a common will, subjective nature of the policy of co-financing of the unions' activities have established them as a controllable institution that has a rather low trust level and most importantly, population does not perceive it as their own organization. At the same time, the thesis points out to the potential significance of condominiums for the formation of a local community, as potent condominiums form in the population the feeling of an owner the lack whereof is one of the major factors hindering the functioning of a community. In addition to the above importance, the thesis provides the suggestion that by establishing a condominium or an association of condominiums in settlements, the status of the settlement concerned may be determined as well.

Community unions and mutual support funds in Western European countries and USA constitute one of the basic, traditional forms of citizens' self-organization. In the second half of the 1990s, by the assistance of international organizations, the process of establishment and development of public organizations, including community unions started in Georgia. Regrettably, that attempt, despite considerable efforts and finances invested, did not yield any tangible results. That model was not accepted by Georgian public the form of natural self-organization that has been introduced to most European countries. According to the public opinion polls conducted by various organizations, only a very small portion- 1% of the population confirms to be members of non-governmental organizations or trade unions. Only slightly less than 5% of the population state that they have never interacted with the NGO sector. According to the above surveys, only up to 10% of the respondents are familiar with the work of the civil sector. The public trust in those organizations is low (only 18% of those surveyed trust non-governmental organizations). „The sustainability indicator of these unions is not high; in the given economic, political or legal institutional environment, their operation is not supported by stable functions and economic expediency“ (an excerpt from the report of the Strategic Research and Development Center). Similar conclusions have been drawn by local coordinators of international organizations which refer to the fact that in such organizations, the goal is replaced with means. The grant considered as the „initial drive“ for further operation of any of the above organizations, becomes the goal of the organization. „These types of organizations turned into grant processing enterprises“, due to which, public involvement as a goal cannot be achieved. The unions were established and primarily based on the external financial support, which, once stopped, in most cases, deprives the organization of the opportunity to continue functioning. Thus, despite the fact that the community unions were created by uniting the persons residing in a settlement (which, as it was expected, would help achieve a natural social cohesion), often, it used to be a form of artificial organization, not self-organization, entirely dependent on external factors. Therefore, such traditional forms of a civil society as the community unions failed to expand and be supported as anticipated.

General Meeting has been reviewed in the thesis not as a form of discussion and decision-making on any issue, but as the institutional form of community. In historical times, similar

institutions had existed in Georgia with different names- Saphikhvno (Khevsureti region), Saanmjmo (Tusheti region), Eroba (Khevi region) and Sanakhsho (Racha region). As the state and central authorities strengthened, the General Meetings lost their importance and kept operating in such areas where the central government had less influence. Although, in the 19th again arose the need of the General Meetings. The thesis reviews the powers, structure and activity of the General Meetings, or as they were then called- „Sophloba“ (Rural Assembly), in the light of the peasant reform of 1865. It is shown that the General Meeting was a rather advanced form of self-organization of population. Unlike any other forms of local community, the General Meeting was more focused on the solution of such common issues of a wider group which may not have an immediate and direct, instant effect on specific members of the community. The decisions made, as a rule, were more long-term that encouraged the formation of common rules of conduct and directed the development of self-organization which is one of the major preconditions for the creation of social capital.

After Georgia became a Soviet republic, the rural assembly was replaced with the rural council and the general meeting of Kolkhoz members. However, those institutions constituted an artificial form of community which had nothing in common with general self-organization and in fact, they only served as a unit of the ruling, Communist Party. That period gave a rise to the nihilism and indifferent attitude which have become one of the major obstacles for further development.

After Georgia regained its independence, no major steps to reanimate the general meetings have been taken. The restoration and operation of that institution was taken care of only from 2009 which was manifested in the development of a rural support program. The thesis contains a table that represents main priorities of the rural support program for 2009-2015. Both positive aspects and flaws of the program have been analyzed based on which there has been made a conclusion that the program considerably contributes to the self-organization of population and as a whole, it has been rather successful. However, the program has legal as well as substantial deficiencies and the rural assembly held with respect to the program, due to the uncertain status of a settlement as well as limited resources and tasks, represents not an institution of a community, but a form of citizens' participation in a decision-making process.

The thesis provides a comparative analysis of the legislation of Slovakia, Bulgaria, Ukraine, the Russian Federation and of Code of Local Self-Government of Georgia with respect to the general meetings based on which, there has been drawn a conclusion that the general meeting of a community as defined by the Code of Local Self-Government in the same manner as it is represented in the laws of Eastern European countries, represents a form of participation, not of citizens' self-organization. Holding such meetings mainly serves to survey public opinion instead of the intention to allow citizens to make direct and independent decisions on certain issues.

Territorial public self-government is a citizens' self-organization according to their place of residence through which they implement, independently and under their own responsibility, their own initiatives relating to the solution of local issues. This form is very flexible and maximally tailored to the needs of the population. The utmost flexibility of determination of functions of this institution allows satisfying, as much as possible, public interests. In fact, the functions of this institution are formed according to the concerns of the population. Therefore, this form of territorial unity may exist

as the neighborhood union, public organization, subject carrying out economic activities, cooperative, condominium or charity organization, i.e. include and combine all the forms of a community which may emerge based on the interests of persons residing in respective territory.

The key feature that distinguishes this form of community from any other form, is its recognition by law. The thesis shows the different approaches which are still being discussed by scientific circles even in our days. The main question that is raised is whether the recognition of this institution by law means that this form of self-organization acquires elements of government and represents a sub-body of self-government? To respond to this question, the thesis provides an analysis of the legislation of different countries (Portugal, Scotland, Ukraine, Poland, Russia, Belorussia and Lithuania) which provides for the possibility to operate similar institutions, and different approaches towards that institution have been discussed.

Based on a comparative analysis of legislation, there has been drawn a conclusion in the thesis that, even though, the territorial public self-government, with its highly organized form, structures, multiple functions and complexity stands very close to local self-government, however, based on its essential features (establishment on a voluntary basis, independent determination of own structures and functions), it is not the extension of local government (self-government), but a form of self-organization which becomes legitimate based on the mutual agreement of its members. Therefore, this institution, with its structures and even convergence of powers, remains to be a form of citizens' self-organization.

After discussing various forms of citizens' community, **Section 3 of the thesis is dedicated to the research of prospects of a local community**, as well as to the form of a community which shall serve as a foundation and the form which would be more adjusted to Georgian reality. This section consists of 3 chapters.

To find out the factors hindering the formation of a local community, Chapter 1, along with a synergetic approach as a theoretical and methodological basis for the study, also offers a socio-cultural approach, according to which, a community shall be considered as an open, self-organizing social system possessing certain socio-cultural peculiarities. Using this approach, the thesis provides an analysis of the Soviet society in which the relationship between the subject and the object was built upon the principle of vertical hierarchy and subordination. Due to that legacy, the model of self-organization of the associative type characteristic to the developed European countries could not be established in the society of Georgia (as well as in other post-Soviet countries). At the same time, there have been criticized the opinions of Russian and Ukrainian scientists which consider enhancing the neighborhood unions as a solution. According to them, „self-organizing neighborhood groups represent the most stable and primary structural units reflecting the inner logic of self-organization, self-development and transformation. They are able to ensure the self-development of a community as a subject of management and serve as a catalyst promoting the formation of the organizational and structural process of a community“ (Volovodova, E., Kasperovich, A. 2004. стр. 118).

It has been pointed out in the thesis that, **although, the neighborhood groups are a natural form of self-organization, the neighborly relations are still subject to transformation and fragmentation.**

Therefore, focusing on the system being transformed that is breaking down will be doomed the same way as the transplantation into the society of the even most advanced model that is, however, alien to that society. The thesis proposes that a socio-cultural factor is one (and not the only) reason for the society's nihilistic and indifferent attitude towards the management processes and for the lack of active forms of self-organization. Respectively, the thesis suggests that in order to find optimal forms of development and self-organization of a community, it is necessary to study and take into consideration the innovations of the modern epoch which directly affect the forms of self-organization.

Chapter 2 of Section 3 is dedicated to the discussion of modern forms of self-organization. It provides an analysis of such forms of community as a networked community, social networks and a virtual community. **This is one of the key chapters of the thesis that determines potential directions of formation and evolution of a local community.**

The thesis shows that technological progress and innovations which influence and help develop the capacities for communication, have an immediate effect on the structures of a society. Information communication technologies have created conditions for the existence and development of a new form of a community- the networked and virtual (online) community based on which, it can be said that the late 20th century saw the launch of transition to a new, post-industrial, information society.

The analysis of the networked community provided in the thesis relies on the theory of the networked community authored by Manuel Castells as well as on the model of the networked community (the so-called Rhizome model) introduced by French post-structuralists Gilles Deleuze and Pierre-Felix Guattari. It has been shown that „Rhizome“, as a network structure has been opposed to the traditional, hierarchical structure. However, the opposition between the network and hierarchical structures does not imply that the hierarchical relationship is completely alien to the network structure; however, that relationship may exist only for a certain period of time. Within the network structure, potentially all participants interact with each other. Some of those relations are accumulated and generate linear or matrix structures which subsequently disappear after the tasks set on the agenda of the system have been solved. Despite the fact that the network structure is not hierarchical, the linear structures emerged as a result of accumulation of the connection of its participants are completely hierarchical, while in the matrix structures are present not only a hierarchy, but also a distribution. Therefore, the uniqueness and attractiveness of the network structure is related to the opportunity of each of its participants to become a leader, serve as a center, or be passive, remain a controllable object.

The thesis discusses and describes such modern form of networked relationships as a social network. Based on the works of J. Barnes (1954), E. Bott (1957) and I. Shteinberg (2010), it has been concluded that a network is a universal means for structuring a social environment that ensures the arrangement of communication between persons and the accomplishment of their basic needs. At the same time, a network communication is multi-functional that includes not only numerous and ever-increasing functions, but also the opportunity to perform those functions simultaneously.

The thesis reviews and describes virtual and online communities and analyzes the opinions of the scientists which are both for and against the functioning of that type of community. It has been substantiated that a virtual community is not an imaginary community, and that its members are

specific physical persons with their own personal qualities and face-to-face interactions with the community's other members, only in a different manner. Therefore, it would not be reasonable to identify the virtual and the imaginary communities with each other. „The virtual community is a more powerful form of community than the imaginary or pseudo community“ (Rinkyavichus L & Butkeviciene E. 2007).

The thesis presents the mutual comparison of "traditional" and "virtual" communities and shows the main advantages of the "virtual" community .

1) Anonymity of a community member is one of the main distinctive features of "traditional" and "virtual" communities. Anonymity, at first glance, may be assessed as a disadvantage; however, on the other hand, the anonymity of members of a virtual community is the guarantee of their actual equality. In this case, the members' age, sex, social status, nationality, citizenship and origins do not matter at all. The equal status and equal conditions allow to maximally realize the individual abilities and talents of a member of a virtual community. A hierarchical system, stereotypes, dogmas and any other formal or informal restrictions are no longer a barrier to the person. The role and functions of persons involved in the virtual community only depend on their knowledge and skills. Thus, **a virtual community actually constitutes such ideal type of community the members of which are totally equal, indiscriminate and free.**

2) A virtual community is a self-organizing form of social cohesion. The formation and existence of this type of community totally depend on the free will of its members and not on compulsory forms and measures externally imposed on the communities. Therefore, **a virtual community is a self-organizing unity set up, operating and developing without a targeted basis. It is very dynamic and highly adaptable capable of responding very quickly to changing conditions and finding an optimal solution for the maintenance and development of its own system.** The virtual community is a networked society, where everyone has or can have an interaction with anyone, and where the voice of everyone can be heard instantly by all.

3) **The virtual community provides qualitatively new opportunities for the creation of social capital.** The virtual network creates the best possible, convenient and easily available conditions both for active and passive participants for obtaining necessary information, allows an almost unlimited number of participants to become involved in the network and get to know each other, attract new members and establish mutual trust, based on which, it forms social norms of behavior in the networked community.

4) The traditional, hierarchical society needs external legal mechanisms in order not to turn into a dictatorial, authoritarian, or patron-cliental system. The existence of a hierarchy requires an external influence for the maintenance of the hierarchy as well as for the fair arrangement of the system; however, social cohesion, in its nature, is a self-organizing system, which not only does not require, but is, to a certain degree, opposed to the external impact. Therefore, it can be said that **the networked community is more "natural" than the hierarchical community.** The researches of Stein Braten (1981) and Barry Wellman (1979) have been referred to confirm that view, according to which, a primitive, as well as a society of any size represents a network without an external intervention and not the group defined by the hierarchical structure.

5) Changing the natural, network form of a primitive society into a hierarchical structure was conditioned by the technological framework of the transmission and receipt of information. Initially, the existence of only a verbal, "face-to-face" communication contributed to the presence of certain hierarchy in a relatively large group and the allocation in that group of the circle that was authorized to transfer information to other members of the group. The introduction of writing made the transmission of information more reliable (the written communication, unlike the verbal communication, used to give less opportunity to interpret the original information), and allowed to disseminate the information to a wider public.

Periodic print media made the transfer of information not only immediately accessible to everyone, but more operative, and television transferred the dissemination of information almost in the on-line mode. However, in all above cases, communication is unilateral. There are a subject (the one who prepares and issues information) and an object (the one who receives information). **The modern virtual community radically changes this situation. Information is disseminated not only in the on-line mode; it becomes bilateral. A member of the community is not only a receiver of information, but also the creator and distributor of information.**

These obvious advantages of the virtual community over the traditional hierarchical community, the expansion of social networks and the inclusion of more and more people into them points out to the transformation of society and to the establishment of a new type of social cohesion, which, in the future, will likely replace the traditional social networks and structures. In addition, the virtual community is not cut off from the reality; on the contrary, it is fed on the reality and represents the reflection of that reality, but already in a different format and with a different form of communication. It has been substantiated in the thesis that the virtual community does not mean to destroy the existing physical social ties; instead, it generates additional opportunities and makes complete and expands the existing social ties. At the same time, they are fundamentally new opportunities and connections, which are able to radically change management processes. Therefore, it can be said that, the networked community is the new configuration of social interaction relevant to the communication environment structured as a result of globalization, which is unattainable to the traditional institutions.

The third chapter of the third section of the thesis deals with the impact of forms of a new type of community on the management model. The history of development of society confirms that the self-organization processes precede and determine the process of formation of public government. The clash of interests of the political will of the community and government gives a rise to the public administration model, which is formed under the competition of subjects of political processes.

Management is considered in the traditional, hierarchical society as the influence of a subject (the government) on the object of management (the society). The post-nonclassical paradigm determines the place of the subject of management within the structure of the object itself (the society), according to which, the government-society is not hierarchical, but the network system.

The main subject in the network system becomes an individual, the person, who is exempted from hierarchical grips and has a full opportunity to realize his/her own potential that may immediately benefit any other network user and enhance the entire network.

Such form of intercommunication influences and fundamentally changes the traditional scheme of management. The leading place in the networked community is occupied by its members, not by structures. Therefore, the networked community is built, and "managed" with the participation of its members and not by the institutions. Based on this provision, the thesis suggests that in the networked community, representation as a leading institution and structure, gradually will give up its positions and be replaced with the direct participation of each of its members, which opens the way for establishing forms of the "participatory democracy".

The thesis discusses the theory of participatory democracy authored by Carole Pateman (1970). The critics of this theory point out to the "impossibility of existence of an efficient and sustainable institution of direct democracy, both in the space-time, as well as in the subject-object relations as its main flaw." (Grachev M.N., Madatov, A.S. 2004). They consider that "under the current circumstances, the participatory model is only an ideal, desired norm we should aspire, but it can be hard to achieve" (Baranov, N.A. 2008).

The thesis shows that this discussion is correct with respect to the traditional society, but not to the post-industrial, information society. In the on-line society, the space-time categories will no longer act as impeding factors for the relationship, while the subject-object relationship is changing by the confluence of a subject and object, due to which **the implementation of the direct democracy becomes not only impossible, but a real opportunity.**

Information is the main value and resource in the modern era. The on-line community makes this resource equally accessible to everyone. However, here comes the problem relating to the "information vacuum" generated by the tremendous volume of information. The thesis reviews the problem raised by Theodor Adorno (1992) and J. Habermas that involves further increase of the possibility to manipulate due to the increase in the information mass and the development of the information industry, and the creation of the "deficit of democracy - a fall between the actual acts of democracy and democratic ideas."

The thesis shows that this is a problem of the traditional model of management, with the institutions responsible for the generation and dissemination of information, on the one hand, and the society as a recipient of information, on the other hand. One of the advantages of the network management and networked community lies in the fact that, the on-line community in the network management process is not only a receiver of information, but also the creator and disseminator of information.

The advantage of "participatory democracy" and the necessity of the implementation of this form of management is also conditioned by the fact that, in our times, provision of information almost in every minute and its availability has rendered ideas, views, interests and the life of society, as a whole, highly dynamic and constantly changing. The stable majority existing in the traditional society until the end of XX century, which would adapt to the electoral cycles and formed the basis of representative democracy, is replaced, in the modern times, with a dynamic majority subject to continuous changes with respect to each individual event and issue.

Referring to statistical data, the thesis shows the constantly increasing spread of social networks and their impact on political processes that indicates that the replacement process in the management model has already begun. It has been pointed out that the XXI century is the beginning of the communication

and information era that is fundamentally different from the previous centuries. The new era requires and makes major changes to the public relations, structure of society and the management system. The primary effect of globalization is the "atomization" of society, which means the breakdown of the existing traditional structures. However, this is not "the end of humanity" at all. Individualism is incompatible with the traditional society, but it is necessary for the on-line society.

The principle of division of labor serves as a basis of a traditional society that is based on a joint, collective action, where each of its members has a certain, specific place and is a "minor detail" in the overall mechanism. Therefore, individual actions in such a society are related to some risks as they violate the hierarchical order and the individual is in constant conflict with the society. The situation is quite the opposite in the networked community. Individuals and individual actions hold a leading position in the "Rhizoma" model where the hierarchical representative structures, even created in a democratic manner, come into conflict with the new type of society. The modern information and knowledge-based society is radically different from the industrial (manufacturing) society. The development of this type of society does not depend on the performance of precisely assigned functions and hierarchical organization, but on the individual, sometimes quite extraordinary decisions and network relations. This type of society is based on the freedom of individuals and the ability to demonstrate their own individual abilities.

Based on these considerations, it has been made the conclusion in the thesis that **participatory democracy is the form of management which is fully in line and resonates with the self-organization underway in society. It is the natural and inevitable process of development, which radically changes the established views and traditional values.**

In order to determine to what extent are the network management model and network relations acceptable to and applicable in the Georgian reality, the thesis provides a characterization of the specific form of self-organization of Georgian society established due to the country's historical hardships; that has been referred to by Ilia Chavchavadze as the society that is "divided into man by man" and characterized by extreme individualism, disorderliness and unacceptability of collective action. This quality of Georgian society poses almost an unsolvable problem for building up the traditional society and state. However, this feature is the main value and even an essential factor for the modern, networked community. **The networked community is the community of individuals where individualism plays a major role and the unity of individual actions conditions the development of the network. Thus, the quality considered as negative for the traditional society, is not only positive, but essential for the networked community.** Therefore, the current, individualized society of Georgia will adjust more easily and accept more naturally the network relationship and participatory management, rather than the hierarchical organizational structures, even created based on democratic principles.

Relying on these considerations, it has been concluded in the thesis that **when determining the role of a community within the system of formation and management of the local community in Georgia, there is a need to focus on the establishment of the networked, rather than "traditional", hierarchical forms of community.**

Major problems of the formation of local community have been discussed in **the fourth, final part of the thesis**, with relevant recommendations required for their solution provided. The fourth section consists of two chapters. The level of trust in the local self-government and citizens' participation in the exercise of self-governance has been assessed in the first chapter, based on the studies carried out in 2002-2016 years, and respective reports. For the assessment, the following resources have been used: the research carried out in 2002 and 2005 by the Center for Strategic Research and Development of Georgia on the "Sociological study of the attitudes of population in relation to non-governmental organizations"; the research carried out in 2009 by the Civil Society Institute on the "Citizens' participation in self-government"; the research and analysis carried out in 2011 by Pawel Swianiewicz on the "Public opinion on the local self-government in Georgia"; the research and analysis carried out by the Centre for Social Studies on the "Role of social capital in rural development of Georgia"; the research carried out by the A/O "Cida" in 2013 on the "Research of rural population" within the scope of the G-PAC program and "Civil Society Regional Network"; the research carried out by ACT in 2013 and 2015 on the "Study of the satisfaction of the population of Georgia with public services"; also, the research carried out by the "Open Society Georgia" in 2007, 2008, 2009-2010 on the "Local Democracy Development Annual Report"; published by the International Center for Civic Culture the "Local self-government in Georgia, 1991-2014" and "Local Self-Government Reform in Georgia 2013-2014".

Referring to these studies and reports, it has been shown in the thesis that there is a low level of confidence of population in the local self-government, as well as of citizens' participation in the exercise of self-governance and the increasing trend of frustration in society (78% of citizens has never attempted to apply to the local self-government and 80% do not hope that their involvement in the exercise of self-governance will bring results). This situation leads to the "systemic exclusion" of Georgian citizens from the public life (P. Swianiewicz, 2011).

In the second chapter of the fourth section of the thesis, main reasons of a low socio-political activity of the local community have been discussed and respective recommendations have been provided.

The following main reasons of the low socio-political activity of community have been outlined in the thesis:

1) "**Atomization of society**". This problem is typical not only to Georgia, but also virtually to all countries. It has already been over half a century that sociologists and political scientists discuss the issue of a low socio-political activity of society reflected by citizens' reduced participation not only in elections, but also in the entire public life. According to Z. Bauman (2005), the "atomized individuals" created by the modern society are less focused on and able to have strong social relationships outside their home and work. In most cases, people tend to be only self-reliant. Urbanization especially promotes the social atomization. Cities and towns, with their architecture, force people to be shut in their apartments and at job places. The success of persons is largely determined by their material conditions and public activities become less popular.

The above view has been criticized in the thesis and it has been substantiated that the "atomization of society" is not the cause, but the outcome of development (including urbanization). The

“atomization” of society is the result of an ongoing evolutionary process, not the reason for reducing the activity. The reason lies in the fact that, the processes ongoing in the society are incompatible with traditional institutions, forms and methods of the formation and implementation of common interests. Therefore, they need to be changed in order to adapt them to the changes occurring in the society.

2) Polarization of social strata and growing differences between them. The people raised in the Soviet system appeared to be unprepared to move to the market economy in a civilized manner. The state structures, instead of conducting this process properly, encouraged the plundering and destruction of property, as a result of which polarization of social strata occurred. The existence of the polarized strata prevents the formation of common interests, and therefore, a community. Persons who are at and below the poverty line and make up the largest portion of the society make their best efforts to find sources of subsistence in which they succeed by benefitting from the state social allowance. Accordingly, their main interest is focused on obtaining and maintaining that allowance. This situation causes the replacement of their activity with adaptability. Individuals spend their time and efforts to adjust and adapt to the existing situation. They are not ready to direct their efforts to change the given situation. To address this problem, changing radically the social assistance policy, and on the other hand, using the stimulation instruments of self-organization have been proposed in the thesis. As the experience of the developed countries shows, there is a direct proportional relationship between the level of self-organization of community and living standards of the community members. The higher is the self-organization of community and the social capital, the higher are the living standards of the community members. The recommendation relating to the need to make the community development one of the state policy priorities and finance the specific programs aiming the development of local community from the state budget has been proposed in the thesis.

3) Different interests in professional and non-professional activists and local population, in general. This is the problem of post-Soviet states, when local activists, after occupying any elective office, direct their activities to achieve personal or corporate goals. Therefore, even the persons elected through the free and democratic elections become accountable to the political party nominating their candidate, or sometimes even to third persons, not before their own voters and community as a whole. This problem is related to the ineffectiveness of representative institutions, especially in the post-Soviet society. The establishment of participatory forms has been proposed as the most optimal solution of this issue.

4) Lack of political will of the state government for the increase of activity of local communities. The development of self-organizing basis of self-government has been recommended in the thesis. This will facilitate the formation of the government's political will through a synergic connection with that basis.

5) Absence of a settlement status. Local communities are established based on the interests in some in a particular territories. Therefore, the activity of community is conditioned by the rights its members have with respect to that particular territory and by the manner they can influence its development. According to the legislation applicable in Georgia, a settlement is only a geographical location, an address, which indicates the person's place of registration. This situation prevents the establishment of a local community, as the common interests that may exist with regard to that territory are not adequately supported legally and formed.

A settlement has, for centuries, been the basis for the formation of not only territorial but also, common interests of a community. Common pasture, reserve land, adjacent forest, floodplain, river or brook were the common property of a community that was independently taken care of, protected and managed by the community. Exactly this factor conditioned the existence of community as a subject. After Georgia was included in the Soviet Union, the transfer of the assets of the community under the public property, the grounds for the existence of community were undermined. The thesis shows that this is exactly the main reason due to which a settlement has lost its status. To address this problem, the thesis considers the return to the settlements of the property that was confiscated from them after Georgia became a Soviet republic, as an essential condition. It has been shown in the thesis that return will not only promote the formation of a community (the grounds for the formation of common interests will be created), but also the attitude of the community towards that property will be principally changed.

Regaining the status of a settlement and returning the property are also linked to the issue of settlement management structures and bodies. In this regard, it has been substantiated in the thesis that, it shall be prohibited to define the structure and powers of a settlement management body based on a law or any other normative act. According to the thesis, the "Rhizoma" model is considered the most natural and, respectively, the most efficient form of a community self-organization, that excludes the hierarchy, is based on the actual equality of all members of the community and allows all of them to fully realize their capacities. In addition, it has been pointed out that this model can be introduced to the on-line society, while, in the absence of respective technologies, it may exist only in a small settlement, where everyone knows any other person and interact with each other. This model cannot operate in medium and large settlements without providing appropriate technological means. Therefore, in such settlements, it is essential to establish a specialized institution which shall ensure the planning of the community development and management of the settlement's property according to the common interests. However, when establishing such an institution, it should be taken into account the fact that it is an entity for the self-organizing unity, not a public agency. Therefore, its establishment and operation shall be based on the principles of self-organization and it shall not be too formalized that would transform it into an administrative body engaged in the formalization of its own interests instead of taking care of the interests of respective community. Extending that viewpoint, the thesis proposes the establishment of a settlement's management body - the "Public Council" by surveying the public opinion, taking into consideration the fact that the election of a person as a member of the "public council" does not mean that the person concerned holds a special status and that the population is expected to remain a passive object. Any resident of the settlement shall have the right to attend the council sessions and enjoy the same rights (including voting rights) as a member of the "public council". Thus, members of the settlement's management body include the population of the entire settlement, and the selection will take place in order to designate the "contact persons". The formation of the "public council" in this manner allows to maximally engage the population in the solution of important issues of the settlement, prevent the selected members of the council from enjoying special additional rights and obligations which are different from others' rights and obligations. By taking the above measures, we will be able a rather flexible institution similar to the "Rhizoma" model which, if supported technologically, can be easily transformed into a new model of management.

It has been pointed out in the thesis that in the process of a settlement management and the establishment of a community, a special importance is attached to a representative of municipality, who, along with administrative functions, needs to acquire the functions of an "organizer" (community development worker). One of the main directions of the activities of the representative should be to assist the local population in forming common interests, leading discussions, preparing social and economic development strategies of the settlement and determining priorities. The performance of this function, naturally, requires appropriate qualifications and skills. Therefore, there is a need to introduce the special training discipline to the higher education institutions of Georgia that will train specialist in the area of community development.

6) Limited powers of a self-governing unit. The activity of persons aiming to exercise self-government is related to the powers of self-government bodies. The larger powers of a municipality result in the greater interest of citizens to participate in the exercise of self-government. Therefore, first of all, the principle of subsidiarity of allocation of powers between the state and municipality shall be guaranteed by the Constitution. The realization of that principle will ensure the implementation of decentralization and the transfer from the central agencies to the municipalities of the powers related to the provision of primary public services (utility services, education, social security, natural resource management).

7) Scarce financial and economic resources. It has been pointed out in the thesis that, only the extension of powers, without the provision of resources, cannot bring appropriate results. Therefore, fiscal decentralization is one of the central issues for the development of self-government. From this point of view, the "critical mass" theory has been discussed according to which, there is a certain critical mass limit (the size of the local budget), which, once crossed, provides grounds for the exercise of self-government by citizens. Unless that limit is reached, the attempt to introduce any other incentive mechanisms in order to engage citizens in the exercise of self-government would be futile.

The examples and results of research provided confirm that only the amount of financial resources induce the activity of citizens. Obviously, fiscal decentralization is necessary, as well as the availability of equal volume of financial resources for the municipalities required for the exercise of their powers; however, but it is even more important to manage these resources independently and according to the interests of population.

The **conclusion** of the thesis point out to the need to perform a conceptual review of both- legislative and practical activities and to base the essence of self-government, its place within the system of public administration, the importance of self-organization and the local community, the latter's establishment and development on contemporary theories. To achieve that goal, respective measures have been provided in this part of the thesis which can be considered as the main outcomes of the present work.

Main outcomes of the work

1. The understanding of the essence of self-government shall be based on the dualistic theory, according to which, self-government is an integrity of public and state elements that combines and summarizes the interests and viewpoints of both the state and public. Such dual nature of self-government conditions the fact that placing the major focus on the separation of self-

government and the state is incorrect. Self-government cannot be a "state within a state". The separation triggers the confrontation between self-government and the state, with the self-government always being a loser. Therefore, in theoretical discussions, local self-government shall not be confronted with the state. The functioning of self-government and the state should be considered in the light of an overall, integrated system that is composed of both- organizing and self-organizing bases.

2. The key principle of the exercise of self-government is the freedom of action, making decisions independently and under own responsibility. Only the separation of powers is not sufficient for the realization of that principle. Self-government should be exercised within law (as recognized by the European Charter of Local Self-Government) and not according to the legislation (as provided for by the Constitution of Georgia and the Code of Local Self-Government). It is necessary to ultimately give up the "intra vires" principle applicable from the Soviet period. The law shall determine the scope of the exercise of self-government, not the procedure for the exercise. Therefore, the detailed prescription, based on the law and subordinate acts, of the procedures for the exercise and operation of self-government is fundamentally incorrect that restricts the freedom of action and makes local authorities become only as performers of those procedures.

3. A municipality's own powers need to be divided into types and mandatory powers shall be outlines. Also, when defining the concept of self-government, restore the goal of the exercise of self-government recognized by the European Charter of Local Self-Government, according to which, local self-government shall be exercised in compliance with the interests of local population.

It shall be prohibited to restrict the exercise of self-government only to the provision of public services. The most important issue for the self-government is not to just "solve issues of local importance", but to solve them by taking into account the interests of the population.

4. The local community needs to be recognized by law as a subject of the right of self-government. The local community shall be defined as the self-organizing unity of population having an interest in a certain local area. At the same time, the community may be established only in the process of natural self-organization. External factors can only initiate and contribute to the process of transformation of population into a community, and the forced outside intervention shall be inadmissible.

5. It is necessary to grant the status of a legal person to a settlement (districts of a self-governing city) and transfer it for management to the community. The property necessary for the existence of the settlement shall be given to the settlement with the perpetual and free of charge right to use. Granting the status of a legal person to the settlement will generate the need to form common interests and respectively, establish a local community. This will allow to change the situation radically. Such an approach involving the introduction of participatory forms of management will change the dependency of each individual on another individual and change the "requester's" status into the position of the owner, because the network communication excludes hierarchical subordination, imposing responsibility on each other and being in the position of "spectators". A settlement (district) is the most natural territorial unit where a local community may start functioning and the public basis of self-government may be activated. This will have a direct influence on the

activities of municipal bodies and ensure the exercise of self-government according to the interests of the population.

6. The exercise and existence of self-government in the Georgia's reality are related to the enhancement of the public basis that can be achieved in the current conditions only with the activation of participatory forms. Therefore, holding a local referendum as the form of direct exercise of self-government by the local community shall be permitted by law.

7. In the process of a settlement management and establishment of a community, a special attention should be attached to a representative of municipality, who, along with administrative functions, shall acquire the functions of an „organizer“ (community development worker). One of the main directions of the activities of the representative shall be rendering the assistance to the local population in the formation of common interests, holding discussions, elaboration of social and economic development strategies of the settlement and definition of priorities. The representative shall assume the functions of an organizer and not of the leader and manager, and perform the role of a "catalyst" in the establishment of community. The performance of this function, naturally, requires appropriate qualifications and skills. Therefore, it will be necessary to introduce a special training discipline in the higher education institutions of Georgia, which will train community development experts.

8. A more detailed classification of non-entrepreneurial (non-commercial) legal entities needs to be performed, where as a separate type - the corporately organized non-entrepreneurial (non-commercial) legal entities (condominium, settlement), and non-entrepreneurial (non-commercial) legal entities established by the municipality (preschool education institutions, non-school institutions, etc.) will be allocated. Also, it is desirable to allocate the municipality associations themselves as a separate type of non-entrepreneurial (non-commercial) legal entity.

9. Modern information and communication technologies radically change the relationship existing in the society. The new era requires a new type of community forms which are established as the network relations through the self-organization of society. The networked society is relevant form of today's community and respectively, the focus shall be shifted to the development of this form.

The list of publications related to the thesis:

1) “The practice of self-government functioning (1991-2012). Published by the International Center of Civic Culture in the journal “Local Self-Government in Georgia 1991-2014. The year of 2015.

2) „Local Community, as the necessary condition for the implementation of the local self-governance“. Published in „Herald of Caucasus International University“ the year of 2016 . N10

3) The Local Self-Government Code of Georgia, the issue of self-organization and the concept of self-government according to the European Charter of Local Self-Government. Published in on-line gazette of Georgian Institute of Public Affairs. The year of 2016 .